

36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2023. április 18-20.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

"Nyugaton már megoldották?"
A koronavírus-járvány hatása a futballhuliganizmusra Nyugat-
Európában

Jelige: *exportmultiplikátor*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2022. december

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Módszertan.....	4
3. Fogalmi elemek tisztázása	5
3.1. Futballhuliganizmus	5
3.2. Huligán	6
3.3. Ultra	7
4. Futball és társadalom	8
4.1. A kollektív identitás.....	8
4.2. A mérkőzések látogatásának motivációi	9
4.3. Erőszak és sport.....	10
5. A futballhuliganizmus magyarázatai	12
5.1. Marxista	12
5.2. Figuracionalista	13
5.3. Posztmodern	14
5.4. Pszichoanalitikus	15
5.5. Erőszak szubkultúrája.....	15
5.6. Bűnalkalom elmélet.....	16
6. Esettanulmány.....	18
6.1. A COVID-19 társadalmi hatásai.....	18
6.2. Franciaország.....	22
6.3. Németország	25
6.4. Anglia	27
6.5. Olaszország.....	29
6.6. Hollandia	31
6.7. Svédország.....	33
7. Megoldási javaslatok	35
7.1. Szituációs bűnmegelőzés	35
7.2. Közösségi bűnmegelőzés.....	38
8. Összefoglalás	40
Forrásjegyzék	41
Ábrajegyzék	46
Táblázatjegyzék.....	46

1. Bevezetés

A futball népszerűségét a kezdetek óta beárnyékolja a játékkal összefüggő erőszak. Korábban a játékosok durvasága váltott ki felháborodást a századforduló sajtójában. Az idő múlásával, különösen pedig az 1970-es 1980-as évek Angliájában az erőszak áttevődött a lelátóra. A huligánok nem csak hazájuk stadionjait és utcáit pusztították, az európai kupasorozatok idegenbeli mérkőzéseire elutazva külföldön is káoszt teremtettek. A legkirívóbb eset 1985-ben, a Liverpool-Juventus Bajnokok Európa-kupája döntőn történt. Az angol szurkolók megtámadták a torinóiak szektorát, a menekülő tömeg pedig agyontaposta egymást. Az esemény 39 halálos áldozatot követelt. Ennek következtében az UEFA öt évre kitiltotta az angol csapatokat az európai kupaporondról, a szigetországból pedig olyan szigorú szabályokat hoztak – különösen a 97 halálos áldozattal járó, Hillsborough-tragédia után – mint az 1991-es Football Offences Act, illetve a 2000-es Football (Disorder) Act. A jogalkotás hatására a stadionok biztonsága javult, az erőszak visszaszorult, de semmiképp sem tűnt el.

A magyar labdarúgásban a lelátói erőszak az 1990-es, illetve 2000-es években jelent meg. A Magyar Labdarúgó Szövetség vezetői, politikusok valamint a sajtó munkatársai rendszerint hangoztatták a szállóigévé vált mondatot; „Nyugaton már megoldották.”. A kifejezést a szurkolók rendszerint gúnyosan alkalmazták, nem alaptalanul. Nyugat-Európában a huliganizmus napjainkban is jelen van, sőt régen nem látott méreteket öltött.

A koronavírus járvány 2020-ban való kirobbanása mindannyiunk életét felbolygatta. A járvány megfékezésének érdekében kormányok Európa-szerte rendelték el a különböző közösségi terek bezárását. Ez alól természetesen nem képeztek kivételt a sportlétesítmények sem, így a legtöbb európai labdarúgó bajnokság szünetelni kényszerült, mérkőzések látogatása pedig csak 2021-ben lett a legtöbb országban újra korlátozásmentes. Ezeknek az intézkedéseknek természetesen elkerülhetetlen, hogy szociálpszichológiai hatásai legyenek. Futbalszurkolók tízezrei maradtak heti rendszerességű kikapcsolódásuk nélkül.

A kutatásom témája ennek fényében a koronavírus járvány, pontosabban az ezzel együtt járó lezárások következtében megjelenő társadalmi feszültség hatása a labdarúgáshoz kapcsolódó erőszakos bűnelkövetések elterjedtségére. A kutatás érdekességét az nyújtja, hogy egy össztársadalmi probléma, amely mikro szinten számos tragikus következménnyel járt emberek százazreinek életében, milyen hatást vált ki makroszinten, amelyet a futballhuliganizmussal szemléltetnek.

Hipotézisemet arra támasztom, hogy szubjektív érzékelésem szerint, a futballhuliganizmus mértéke megnőtt a nyugat-európai országokban. Ezt arra alapozom, hogy több éve követem a lelátói élet eseményeit, és mind számában, mind súlyában megnövekedtek az ilyen erőszakos cselekmények.

2. Módszertan

A kutatási kérdésem ezek alapján az, hogy nőtt-e a futballhuliganizmus Nyugat-Európában a koronavírus-járvány után. A kutatás földrajzi lehatároltsága nem a teljes régióra terjed ki. Országok tekintetében Franciaországot, Németországot, Hollandiát, Olaszországot, Angliát és Svédországot tartalmazza. Ennek oka, hogy ezekben az országokban a legfejlettebb a szurkolói szubkultúra. Ez alatt a szervezett fanatikusok létszámát, szervezettségét kell érteni.

A kutatásom során kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt felhasználok. Leginkább kvalitatív alapú, szekunder, tudományos forrásokat veszek alapul. Ezek a futball és társadalom kapcsolatát értékelő különböző társadalomtudományi szakfolyóiratok, könyvek. Ezeknek a magvát leginkább az angol szociológiai értekezések adják, de különböző hatóságot, labdarúgó szövetségek hivatalos közlönyei, statisztikái is a forrásaimat bővítik.

Ezeket felül primer forrásokat is felhasználok. Ezeket kutatási kérdésem megválaszolásához szükséges tartalomelemzéshez alkalmazom, ahol is hazai, de elsősorban külföldi, futballhuliganizmussal foglalkozó internetes híroldalak tudósításait elemzem. Ennek oka, hogy ezek az oldalak minden ilyen típusú cselekményről részletesen tudósítanak. Az infokommunikációs eszközök elterjedtségének és a felhasználók által létrehozott tartalom szolgáltatóknak köszönhetően részletesebben és objektívebben lehet megfigyelni a huligánokat. Ezek alapján a sajtó szubjektivitását ki lehet zárni és a TV kamerák által nem közvetített eseményekről pedig azonnal tájékoztatást kaphatunk. Ilyen oldalak a Hooligans TV, ultras-tifo.net, „Nyugaton már megoldották” és a nyomtatott formában megjelenő Vendégszektor magazin.

A kutatásom időbeli határa a koronavírus-járványt megelőző és követő két év, amelyet a szimmetriával magyarázok. Mivel a labdarúgó-bajnoksága szervezése és belső szabályzatainak meghatározása – így nézőszám korlátozások is – nem a nemzetközi szakági szövetség (UEFA), hanem a nemzeti szövetség, illetve a nemzeti hatóságok kompetenciája, így a korlátozások feloldása más és más időpontban történt meg. Ezeket figyelembe véve tehát 2018 januárjától 2022 október végéig elemzem az eseményeket.

3. Fogalmi elemek tisztázása

3.1. Futballhuliganizmus

A futballhuliganizmus fogalmának meghatározásában nehézséget okoz, hogy egyik jogrendszerben sem sui generis bűncselekmény. Ebből kifolyólag részben a kutató mindenkori mérlegelésétől függ, hogy mit tekint a fogalom alá vonható cselekménynek. Ez olyan mértékű kutatói szabadsághoz vezet, amely adott esetben el is térítheti a kutatás eredményét. Lewis R. W. kritikája szerint például Dunning helytelenül tekinti a káromkodást és a pálya elárasztását a futballhuliganizmus fogalma alá tartozó jelenségnek (Lewis, 1996, pp. 313-314).

Mindenesetre megállapítható, hogy jellemzően az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények körébe tartozó könnyű és súlyos testi sértés a leggyakrabban előforduló bűncselekmény. Ezen a ponton az emberölés futballhuliganizmus körében tisztázásra szorul. Tagadhatatlan, hogy előfordultak, illetve napjainkban is előfordulhatnak olyan összecsapások, amelyek emberi életet követelnek. Azonban ilyen esetek szerencsére igen ritkán fordulnak elő. Véleményem szerint ilyenkor az emberölés gondatlan alakzatát, pontosabban a tudatos gondatlanságot (luxuria) érdemes megállapítani. Csakugyan jellemző bűncselekmények a köznyugalom elleni bűncselekmények, így a garázdaság és a rendbontás is, míg a vagyon elleni bűncselekmények köréből a rongálás tapasztalható (Nagy, 2007, p. 151). Kutatásomban – figyelemmel Lewisra – a rendbontás keretéből figyelmen kívül hagyom a pálya elárasztását. Ennek oka, hogy ilyen esetekben a fontos győzelmet ünneplő tömeg megrohanja a pályát, ezen felül azonban nem történik a futballhuliganizmusra értelmezhető jelenség. Ezzel szemben, ha a pálya megszállásának célja nyilvánvalóan erőszakos, azt a futballhuliganizmus körébe sorolom.

A fent említett tényállások esetében csak a csoportos elkövetéseket veszem figyelembe, ugyanis véleményem szerint a futballhuliganizmus szerves része, hogy az elkövetők egy csoportot alkotnak, nem pedig elszigetelt egyének.

A bűncselekmények elkövetésének helyének is hatványozott jelentősége van a futballhuliganizmus esetében. Értelmszerűen ide sorolhatók a sportlétesítményen belül megvalósuló tényállások, de ezen felül a mérkőzést megelőzően, illetve követően a sportlétesítményen kívüli, közterületen elkövetett cselekmények. Különös jelentősége van a mérkőzést megelőző napon folytatott magatartásoknak, ugyanis rendszerszerűvé vált, hogy a nemzetközi mérkőzésre érkező huligánok ezeken a napokon „keresik fel” a hazaiakat.

Külső szemlélő számára meglehetősen lehet az *ustawka*¹. Az *ustawka* a szervezett szurkolói csoportok előre leszervezett, rendszerint nem közterületen (erdő) zajló verekedése, amely előre egyeztetett szabályrendszerhez van kötve (Bérces, 2017, p. 9). A legfontosabb szabályok közé tartozik, hogy semmilyen segédeszköz (ütő-, vágó-, szúróeszközök) semmi esetre sem alkalmazhatóak, illetve a földön fekvő, vagy meghátráló résztvevőt már nem szabad támadni (Nagy, 2016, p. 171). Az *ustawka* büntetőjogi megítélését tekintve garázdaságról nem beszélhetünk, ugyanis annak feltétele a megbotránkozás vagy riadalom keltésére való objektív alkalmasság, amely az elrejtőzés miatt nem áll fenn (Bérces, 2017, p. 10). A testi sértés könnyű és súlyos esete jöhet szóba, a sértetti beleegyezés, mint büntetendőséget kizáró ok azért nem áll fenn, mert nincsen semmilyen társadalmilag védendő cél, ellenben például egy hivatalosan elismert versenysportággal (Nagy, 2016, p. 176).

Az *ustawkát* ugyan a futballhuliganizmus egyik sajátos megnyilvánulásának tekintem, viszont annak nagyfokú tudatossága, szervezettsége és (viszonylag) sportszerű jellege miatt nem vonom a kutatás témája alá. További ok a kutatásból való mellőzésre, hogy a kutatott országok közül csak Svédországban és Németországban igazán elterjed, Angliában egyáltalán nem, Hollandiában és Franciaországban pedig csak elvétve lehet találkozni a jelenséggel. Azt a tényt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a zárt közösség miatt az *ustawkáról* szóló információk még a téma iránt elkötelezett közösségi felületekre sem mindig kerülnek fel.

A pirotechnikai eszközzel való visszaélés eseteit csakugyan nem veszem a kutatás tárgya alá. A szakmai jelentések ugyan incidensként kezelik a pirotechnikát, az elkövetőre büntetőjogi szankció vár, a klubokra pedig a nemzeti vagy a nemzetközi szövetség róhat fegyelmi felelősséget. A kutatásomban viszont csak abban az esetben fogom a futballhuliganizmus fogalma alá vonni, hogy ha azt eszközként használták fel erőszakos bűncselekmény megvalósításához, tehát az ellenfél szurkolóit vagy más azzal megdobták.

3.2. Huligán

A huligán szűkebb definíciója alapján azok a csoportba szerveződött, többnyire fiatal felnőtt férfi futballszurkolók, akik keresik az összecsapás lehetőségét más hasonló beállítottságú csoportokkal, versengve csapatuk és csoportjuk hírnevéért (Antal, 2009, p. 5). Ide sorolható például az S.C.F. Hooligans (Feyenoord), az F-Side (Ajax Amsterdam), vagy Angliában az úgynevezett firmók, mint az Inter City Firm (West Ham United). Tágabb definíció szerint a

¹ Az „*ustawka*” a lengyel „megbeszélni” szó kicsinyítő képzővel ellátott formája, magyarul „lebeszélt bokszt”-nak hívják a résztvevők (Antal, 2009).

huligán olyan szurkoló, aki meccsek előtt, alatt és után tömeges zavargásokban vesz részt, melyeket jellemzik a különböző tárgyak dobálása, verekedés, összecsapás a rendfenntartókkal, illetve vagyoni kár okozása (Lewis, 1996, p. 310). Ebben a definícióba beletartozik a huligánokon kívül minden résztvevői típusú szurkoló, így az ultrák is, valamint az egyszerű szurkolók is belekeveredhetnek (Antal, 2009, p. 5).

Ugyan mind a két definíció helyes a véleményem szerint, a kutatás során a tágabb definíciót fogom használni. A meghatározás alapján az összecsapások spontán és előre eltervezetten, megbeszélve is kialakulhatnak. Az esettanulmányokban bemutatottakról nem lehet tudni, hogy a résztvevők tagjai-e a huligáncsoportoknak vagy csak belesodrótak az eseményekbe, így ezért is célszerűbb tágabban értelmezni a jelenséget. Továbbá a szélesebb résztvevői kör miatt úgy gondolom alkalmasabb a társadalmi jelenségek megfigyelésére.

3.3. Ultra

Az ultra fogalma tisztázásra szorul. Az ultracsoportok önszerveződő futbalszurkolók köre, akiknek célja a csapatuk buzdítása, énekkel, füst- hang- és fényhatás kiváltására alkalmas pirotechnikai eszközökkel. Egyfajta keverékét adja, az utcai kultúrának, a foci világának, illetve a mindenkori társadalmi, politikai környezetnek. Ugyan a huligánokkal szemben nem az erőszak a céljuk, tagadhatatlan, hogy erőszakos cselekményekben is részt vesznek, ha alkalmuk nyílik rá (Szabó, 2003, p. 25). A legjelentősebb ultrákkal foglalkozó platform, az ultrastifo.net megfogalmazásában; „az ultra akkor támad, ha megtámadják (ultrastifo.net, 2007).” Az ultráknak, szemben az angol huligánokkal, a fociról, a foci társadalmi vonatkozásáról a politikáról, társadalomról is van mondanivalója, mert az ultramozgalom „szimbiózisban él” a társadalmi mozgalmakkal, politikai csoportosulásokkal. Ebből kifolyólag az ultramozgalom mindig nyitott volt a társadalmi kérdésekre, a saját társadalmi helyének értelmezésére. Ez az összefonódás például Olaszországban a fiatalok 1968-as emancipációs mozgalmával figyelhető meg (Balázs, 2007, p. 172).

A fentieket figyelembe véve úgy gondolom; az ultrák és huligánok közötti határvonal napjainkra elmosódott. Ezt támasztja alá Gunter A. Pilz is, aki az új csoportokat „hooltrának” nevezi (Pilz, 2019, p. 1). A kutatásom további részében a futbalszurkolók vizsgált csoportjait nem önmeghatározásuk alapján, hanem cselekményük, azaz a futballhuliganizmus tágabb fogalma szerint fogom vizsgálni.

4. Futball és társadalom

Bromberger a futballt azért tekinti szociológiailag és antropológiailag fontos kutatási témának, mert globális szenvedély, a férfias világ egyik univerzális igazodási pontja (Bromberger, 1995, p. 293). A társadalomtudományok érdeklődésének körébe a labdarúgás először az 1970-es, 1980-as évek Angliájában került (Szabó, 2003, p. 16). Ennek elsődleges oka, hogy akkora tehető a futballhuliganizmus elterjedése a szigetországban. A szociológiai vizsgálatok fontos adalékként szolgálnak a kriminológiai kutatásokhoz, a legtöbb kriminológiai jellegű kutatás ezeknek az elméleti eredményeire támaszkodik.

4.1. A kollektív identitás

A sport napjainkra az egyik legfontosabb kulturális azonosulási ponttá vált társadalmi szinten, egyénileg pedig a mindennapok részévé. A modern sport a XIX. században jelent meg az ipari forradalmaknak köszönhetően megnövekedett szabadidő következményeképpen. A kort megelőző ún. „premodern” sportok (például a lovaglás vagy a vívás) még jellemzően a katonai kiképzés részét képezték. Mint a társadalom minden szegmensében, a sportokban is elkülönülnek egyes sportágak preferálói szerint, így értelmezhetünk „elit” sportokat, mint a torna, vagy „plebejus” sportokat, mint a labdarúgás (Szegedi, 2011, pp. 123-125). Ennek oka abban keresendő, mint Hadas fogalmaz; „a futball demokratikus-meritokratikus sport, hiszen sajátos belső szabályai és szelekciós elvei osztálysemlegesek; nem kötődnek közvetlenül a különböző társadalmi rétegek közösségi beállítódásaihoz és késztetéseire (Hadas, 2003, p. 300).” Ennek köszönhetően tehát kitűnő lehetőség tárult a sportolók és a közönség elé, hogy a számukra legmegfelelőbb csapattal szimpatizálva az általa képviselt társadalmi jelentéstartalmakkal azonosuljanak (Hadas & Karády, 1995, p. 90). Ezek a társadalmi jelentéstartalmak részint fennmaradtak, részint pedig újak képződtek. Bourdieu a jelenségről így fogalmaz; „amit a munkás eszik, és főleg ahogyan elfogyasztja, az általa üzött sport és a sportolás módja, politikai véleménye és ahogyan azt kifejezi, mind szisztematikusan eltér az ipari (nagy)vállalkozó fogyasztói szokásaitól vagy gyakorlatától (Bourdieu, 2002, p. 19).” Ezt az elméleti keretet megfelelően kell alkalmazni a közönség sportra irányuló preferenciájára is. Ebből kifolyólag tehát úgy gondolom, hogy a labdarúgás kedvelőinek széles és sokszínű társadalmi rétege megfelelő alapot biztosít a társadalmi változások hatásainak vizsgálatához.

Egy csapat által reprezentált identitáselemek nem könnyen határolhatók körül, de az érintettek által mégis pontosan érzékeltek. Ezeknek nem feltétlenül kell tehát a részvevőkben tudatosulnia, de ezek felszínre törhetnek. „A futballmeccseken emberek számottevő méretű

csoportjai egy zárt tér interaktív helyzetében egy szimbolikus harc közvetett résztvevőivé válnak. A szurkoló a csapat által reprezentált közösséggel azonosul (Hadas, 2003, p. 307).” A szurkoló a meccsen egy szimbolikus erőterben kifejezheti legtöbbször nem tudatos, gyakran tiltott vagy elfojtott érzületeit, attitűdjeit (Hadas & Karády, 1995, pp. 90-91). Ebben a helyzetben a kollektív azonosulás a személyiség legmélyebb lelki dimenzióját érintő tudatalatti, illetve érzelmi-indulati összetevői is felszínre kerülhetnek. A futballmeccs a csapatok által hordozott társadalmi jelentéstartalmak konfrontációjává válik. Ezek a jelentéstartalmak tehát egy futballmeccsen összeütközésbe kerültek. Ez Covid miatti felgyülemlett feszültség a korlátozások lazulásával hozzájárulhatott a krimogén cselekmények elkövetéséhez futballmérkőzéseken.

4.2. A mérkőzések látogatásának motivációi

A szurkolói viselkedésforma teljeskörű megértéséhez figyelembe kell venni a meccsre járás motivációit is. Végh alapján a stadionnak különböző társadalmi szerepei lehetnek; így az az agresszió társadalmilag elfogadott és nem elfogadott (rendbontás) módjának megjelenését teszi lehetővé. Emellett az egyénben korábban elfojtott agresszióját kezelhető szintre csökkenti, amely például a kiabálással szabadul fel (Végh, 2001, pp. 36-37). Egy szurkoló számára nem csak az a fontos, hogy a csapata jó eredményt érjen el, hanem az is, hogy a szurkolás interaktív magatartásával a képviselt társadalmi jelentéstartalom kifejezésre kerüljön. Megállapítható tehát, hogy a szurkoló célja a szórakozás mellett a közösségi élmény átélése. Ezek az okok egy tömegrendezvényen, ez esetben sportrendezvényen, a tömegpszichózis következtében a célzott csoport elleni aktív magatartásba is fordulhatnak. Ez a tömegpszichózis magába szippanthat olyan embereket is, akik addig kívül maradtak (Nagy, 2006, p. 121). Az ilyen indulatokkal és érzelmekkel terhelt tömegrendezvény kiemelt kockázattal jár, az erőszakos bűncselekmények elkövetésének esélye megnő.

Le Bon és Freud tömeglélektana szerint a tömegben a személy feloldódik, deperszonizálódik, a felelősség megoszlik, az érzelmek pedig felerősödnek (Nagy, 2000, p. 151). A társadalmi láthatóság fellazul, a későbbi azonosíthatóság megnehezül a hatóságok számára, ezzel együtt az önkontroll és önszabályozó képesség lecsökken (Pataki, 2001, pp. 21-31). Ilyenkor a mindennapi viszonyok között kordában tartott és a kulturális normák által szabályozott agresszív késztetések felszabadulnak. A tömeg az egyént akarata ellenére is azonosulásra készteti, az azonos irányú érzület kohéziós erőként hat, és homogenizálja a tömeg tagjait (Nagy, 2006, p. 117).

Nagy Sándor kutatása szerint, a sportesemények nézése, különösen a kontaktsportok esetén az agresszió mértéke nő. A katarziselmélet követői szerint a stadionokban csökkenthető az agresszió szintje, míg a tanuláselmélet hívei szerint éppen itt tanulható az agresszió. A nézők közötti agresszív összetűzéseknek több oka is lehet;

- a nézők az anonim tömegben a felesleges gőzt kiengedik
- munkahelyi frusztráció fokozhatja az agressziót
- a randalírozókkal magukat azonosítók egyfajta kielégülést érezhetnek
- a sportolók agresszív magatartását a nézők utánozzák (Nagy, 2000, p. 151).

Az agresszió nem jelenik meg egyéb környezeti és játékkal kapcsolatos tényező nélkül. Cavanaugh és Silva alapján a jégkorongszurkolók körében a nézői agresszió gyakrabban előfordul tömeget alkotó fiatal, alkoholt fogyasztó csoportok körében (Silva & Cavanaugh, 1980). Ezt az eredmény megalapozottan fel lehet használni a kutatásomhoz is, ugyanis a futballhuligánok jellemzően csoportokba verődnek, illetve az alkoholfogyasztás is előfordul, de nem feltétlenül elengedhetetlen a deviáns viselkedéshez. Más megközelítésből, mint azt Brody is teszi a kulturális kirekesztettség megjelenése lehet az a karaktertorzulás is, amely dühkitörésekben, erőszakos és antiszociális cselekedeteken keresztül egyfajta új identitáskeresésben nyilvánul meg (Brody, 1986).

4.3. Erőszak és sport

A futballhuliganizmus értelemszerűen elválaszthatatlan a modern futball fogalmától, azonban a sporthoz köthető agresszió évezredekre visszamenő jelenség. Az ókorban is tömegeket vonzottak a bizonyos sportrendezvények, mint az olimpia vagy a kocsiversenyek. Nigel B. Crowther kutatásában mutatta be, hogy az ókori görögök eksztázist éltek át különösen a kocsik összeütközésekor. Zavargásokról ekkor még nem született feljegyzés, de Delphiben a stadion környékén tilos volt a bor árusítása, így következtetni lehet arra, hogy már akkor megjelent a szurkolói erőszak (Crowther, 1996, p. 445). A szurkolói erőszak fokozott jelenlétére enged következtetni az is, hogy a római Colosseumban nagyfokú biztosítás volt jelen a több tízezer fős közönség indulatainak megfékezésére (Crowther, 1996, p. 447). Erre azért is volt nagy szükség, mert feljegyzések szerint Kr. u. 59-ben egy gladiátor verseny során zavargások törték ki Pompeii-ben. A városba vendégszurkolók érkeztek Nuceria városából, akik hamar összecsaptak a hazaiakkal, majd a több halálos áldozatot hozó zavargás következménye az lett, hogy tíz évre betiltották az ilyesfajta versenyeket a városban (Crowther, 1996, pp. 450-451).

A Római Birodalom széthullását követően a Bizánci Birodalomban csakugyan felbukkannak ezek az erőszak típusok. Bizáncban 404-ben ez okból be is tiltották a gladiátorviadalokat, de az erőszak áttevődött a színházi előadásokra, amelyeket később szintén betiltottak. Ezután a közönség a lovaskocsi-versenyeken élte meg szenvedélyét, amely végül az 532-es Nika-lázadásba torkollott, amikor a rivális kék és zöld tábor fogott össze Justinianus császár hatalmának megdöntésére (Crowther, 1996, pp. 454-455).

A sport körüli erőszak a középkorban sem tűnt el, sőt napjaink labdarúgásához igen hasonló „népi futball” a középkori és kora újkori Angliában országszerte elterjedt volt. A modern sporttal nem összehasonlítható, szomszédos települések közötti kvázi háborúkra vonatkozó első tiltás 1314-ben került sor, és 1615-ig összesen 23 tiltó királyi rendelet született ezzel kapcsolatban Dunning és Elias kutatása alapján (Elias & Dunning, 1986). Egy 1576-os bírósági feljegyzés kiválóan szemlélteti a népi futball vadságát; „mintegy száz gonosztevő törvénytelenül összegyűlt és egy futballnak nevezett illegális játékot játszott, minek következtében óriási verekedés alakult ki köztük, mely nagy valószínűséggel súlyos baleseteket és emberöléseket eredményezett (Holt, 1989, p. 36)”. A népi futball hagyományának az ipari forradalom vetett véget. Holt teóriája szerint a hatékonyan kiépült állami erőszakmonopólium kikényszerítette, hogy az emberek, megfigyelve a gyártulajdonosok érdekeinek tartsák be a heti hat napon 12 órás műszakokat, amelybe nem fért bele a futball (Holt, 1989, p. 37). Ugyan a népi futballban az intézményesült sport és a huliganizmus elemei nem különülnek el, azokat egyszerre képviseli, nem beszélhetünk nézői erőszakról, azonban a sok százéven átnyúló jelenség kiválóan tükrözi a sport és az erőszak szoros kapcsolatát.

A futball ma is ismert formájának kialakulása a 19. század második felére tehető. Az akkori elitnek számító bentlakásos iskolák diákjai fektették le a labdarúgás alapszabályait. Ekkoriban a magasabb osztályhoz tartozók magatartása miatt aligha valószínűsíthető a huliganizmus jelenléte. Azonban az új futball népszerűsége rohammértékben terjedt, nem csak földrajzi, hanem társadalmi szinteken is. Hamarosan az elitiskolák csapatai mellett megjelentek a gyári munkások csapatai is (lásd: Arsenal). Dunning tézise szerint 1880 és 1914 között nagy munkáosztálybéli dominancia uralkodott a lelátók világában. Úgy véli, mivel durva környékről érkeztek, illetve körükben az utcai erőszak presztízssértéssel bírt, így a korabeli lelátókra szivárgott az erőszak. Lewis kétségbe vonja Dunning erre a jelenségre irányuló gondolatait. Szerinte a korabeli sajtó megfogalmazásai többféleképpen értelmezhetők, azok nem mutatják be az esetek valódi súlyát, valamint Dunning olyan jelenségeket is a futballhuliganizmus fogalma alá von, amelyek torzítják az eredmények pontosságát. Ilyen

például a káromkodás, szidalmazás, illetve a játéktér elárasztása (Lewis, 1996, pp. 310-311). Nem vita azonban, hogy a mérkőzéseket ekkortájt is előfordultak nézői rendzavarások. Ezek viszont nagy eltérőséget mutatnak a későbbiekben, illetve napjainkban előforduló footballhuliganizmussal. A szurkolók általában a játékvezető tévesnek vélt döntései miatt rohantak a pályára, esetleg bántalmazták a bírót. Antal szerint azért nem beszélhetünk ekkor a mai értelemben vett huliganizmusról, mert még nem jelentek meg tömegesen vendégszurkolók, ami pedig alapfeltétele az ellenkező identitások összeütközésének, illetve a footballhuliganizmusnak (Antal, 2009, p. 16).

Összefoglalva a fejezetben leírtakat sport és az erőszak nem újkeletű jelenség, évszázadok óta jelen van, azonban a modern footballban tapasztalható nézői erőszak nem volt mindig jelen. Dunning további eszmefuttatása szerint 1918 és 1950 között egyfajta civilizációs elmozdulás mutatkozott a szurkolók körében, amely keretében a szurkolók a társadalmi normákhoz ragaszkodtak. A következő szakasz 1960-tól datálható, amely szerint decivilizációs kitörés történt, amely a modern footballhuliganizmust jelenti. A footballhuliganizmus társadalomtudományi magyarázatának Spaaij szerint három megközelítése van (Spaaij, 2007, p. 415).

5. A footballhuliganizmus magyarázatai

5.1. Marxista

A marxista megközelítés szerint – amit legjelentősebben Ian Taylor képviselt – a football 1960-as években bekövetkező kommercializációja, professzionalizációja és globalizációja a lokális szurkolókat elidegenítette a játéktól. Ezt betetőzi az társadalomban történő strukturális változás, az ipar leépülése, amely együtt jár a hagyományos munkásközösségek felbomlásával (Taylor, 1971). A footballhuliganizmust ő a munkásság demokratikus válaszának tekintette a játék elpolgárosodására (Taylor, 1971, p. 369).

Antal kritikája szerint a huligánokra nem jellemző, hogy bármilyen mozgalmi jellegű politikai motivációval rendelkeztek volna, az sokkal inkább az ultrákra jellemző. Megállapítását azonban vitatom, ugyanis az 1970-es években is jellemző volt, hogy a brit szélsőjobboldali National Front huligánok között hirdette magát, nagy sikerrel (Thurlow, 1987, p. 282). Spaaij nézete szerint azért nem lehet Taylor állítását megalapozottnak tekinteni, mert a munkásság a modern kori footballban soha nem töltött be befolyásoló pozíciót, a kezdetekben is az elitiskolák diákjai szabták a szabályokat, és a későbbiekben is a polgárság töltött be vezető pozíciót, így

az osztályalapú megközelítés szerint téves. Viszont, ha a modern futballt a népi futball folytonosságának tekintjük, értelmezhetővé válik, hogy az alsóbb osztályok elidegenedtek a futballtól (Spaaij, 2007, pp. 415-416).

5.2. Figuracionalista

A figuracionalisták, vagy Spaaij elnevezésével a leicsteri iskola, értelmezésében – akik közül Dunning emelkedik ki – „a futballmeccsekhez kapcsolódó verekedés az alsóbb osztályok férfi populációja számára a megmaradt kevés izgalmi forrás egyike, melynek különös jelentést és státuszt tulajdonítanak (Dunning, E., 1988, pp. 208-209). A futball-huliganizmus eredete tehát a társadalom alsóbb osztályainak, a benne élő emberek közötti, és azok futballhoz kötődő viszonyainak tükrében érthető meg. Ennek egyik fontos eleme a bennfentes-kívülálló figurációk megléte, mely az erőszakban manifesztálódó intenzív szembenállásokat eredményezi (Spaaij, 2007, p. 417).” Dunning és társai, hangsúlyozzák, hogy ez a társadalmi réteg tűnik a futballhuliganizmusra leginkább hajlamosnak (Dunning, et al., 1986, p. 240). Emellett Dunning a futballhuliganizmus elterjedését részben annak a következményeként tekinti, hogy a társadalomban strukturális változások következtek be az 1950-es éveket követően, amelynek köszönhetően például a fiatalok szabadidő eltöltésére vonatkozó lehetőségei is megnöttek, így többekben megnőtt a vágy, hogy idegenbeli meccsre is elutazzanak (Dunning, et al., 1986, p. 241).

Spaaij csakugyan, mint a marxisták esetében, itt is az osztályalapú megközelítést bírálja, azt kiemelve, hogy a speciális brit viszonyokat vetítik a többi országra univerzális jelleggel, miszerint a futballhuliganizmus a munkásosztálybéli, fiatal, fehér férfiaknak köszönhető. Ezt az álláspontot veszik át egyébként magyar szerzők is. Ezzel szemben több helyütt megfigyelhető, hogy a bevándorolt kisebbségek leszármazottjai is kiveszik a részüket az ilyen csoportokból. A legszembetűnőbb példa éppen az angliai Birminghamból a Zuluk (Birmingham City), akik a város mindig is sokszínű etnikai viszonyaik miatt vették fel a dél-afrikai harcosok nevét, szimbolizálva a csoportjuk sokszínűségét is. További példa az összes szervezett francia szurkolótábor, legyenek azok ultrák vagy huligánok, mindegyikükre jellemző a kisebbségek nagyarányú jelentléte. Spaaij még ehhez hozzáteszi, hogy nem csupán a munkásosztályra jellemző ez a magatartás, mivel számos példa van rá, hogy a középosztályból is vannak tagjai huligán csoportoknak, mint a Sparta Youth Crew (Sparta Rotterdam) (Spaaij, 2007, p. 422). Ez nem egyedülálló jelenség Hollandiában, más kutatásában Spaaij arra mutat rá, hogy FC Haarlem huligánjai közül tízből hatan egyetemi hallgatók, vagy diplomások (Spaaij, 2007, p. 329). Az osztályalapú megközelítések ellen szólnak továbbá az olasz szociológusok munkái is.

Roversi és Balestri kutatása alapján az olasz ultrák társadalmi összetételéről nem lehet megállapítani, hogy dominánsan a munkásosztályból származnának (Roversi & Balestri, 2000). Podaliri és Balestri kutatása pedig azt támasztja alá, hogy az észak-olaszországi csoportokra sokkal inkább jellemzőbb, hogy a tagjaik jómódú családból származnak, mint a déliekre (Podaliri & Balestri, 1998, p. 94).

Spaaij más tanulmányában viszont a leicesteri iskola azon megállapítását támasztja alá, miszerint a futballhuliganizmus a férfiak egyik „izgalmi forrása” (source of excitement). A Sparta Rotterdam huligánjaival végzett interjúiban arra a következtetésre jutott, hogy a huligánok a mindennapi életben megvetik az erőszakot, a futballhuliganizmusban az adrenalin löket motiválja őket (Spaaij, 2007, p. 329).

5.3. Posztmodern

Steve Redhead, a posztmodern megközelítés követője szerint a kiindulási pont a marxistákhoz hasonlóan a futball elpolgárosodása és globalizáció. Ennek következménye, hogy úgynevezett poszt-fanok jelennek meg, akik már nem a lakóhely, vagy családi szocializáció szerint azonosulnak egy klub identitásával, *„hanem inkább egy média által közvetített, szabadon választható és adott esetben váltogatható, öntudatos, reflektált, stílus-orientált, töredékes önazonosság jellemzi* (Antal, 2009, p. 22).” Ez a jelenség az 1980-as évektől kezdve megfigyelhető a huligánok között is. A nehezebb beazonosíthatóság érdekében kezdtek el márkás ruhákat hordani (Stone Island, Burberry, Fred Perry) először a skót Aberdeen huligánjai, majd később ez az irányzat átváltozott egy újfajta versengéssé, amely keretei között már nemcsak a harcban, hanem öltözködésben is le akarták egymást győzni. A maszkulin, skinhead stílusú futballhuligánok eltűntek a lelátóról jelezve egy átmenetet a populáris kultúrába (Spaaij, 2007, p. 417). A fogyasztói társadalom posztmodern jelenségének egyik sajátos vonulata „a popzene futballizációja és a futball muzikalizációja”, miszerint fiatalok körében a kettő egybeolvad (ilyen futbalszurkolók körében kedvelt Oasis, Stone Roses vagy a The Jam) (Readhead, 1997, p. 82). Antal szerint *„a huligán (casual) egy kifinomult zenei és öltözködési kóddal rendelkező szubkultúrává vált, mely egy sajátos, egyedi arculat kialakításával párhuzamosan egyre jobban belesimul az ezredforduló szövevényes ifjúsági trendjeibe, ahol a divat, a zene és a sport együtt alkotja meg a bennfentesek által autentikusnak tekintett identitást, a média által konstruált térben* (Antal, 2009, p. 22).”

5.4. Pszichoanalitikus

Az Antal által bemutatott három magyarázat mellett véleményem szerint megjelenik még egy negyedik is a szakirodalomban. Szabó János elsősorban a magyar footballhuliganizmusról írt, azonban a hazai szakirodalom kivétel nélkül átvette. Szabó könyvében és cikkeiben azonban állításait sajnos nem támasztja alá primer kutatással, a szurkolók lélektanára való következtetéshez elengedhetetlen mélyinterjúkat nem készített. Antal kritikája alapján Szabó kutatásai „*a közvetlen tapasztalat hiányából, a teljes kívülállásból fakadó tévedések, félreértelmezések nyomják rá a bélyegüket* (Antal, 2009, p. 30).” Ugyanakkor Szabó rengeteg releváns észrevételt is tett, elsősorban lélektani következtetéseit pedig elméleti szinten érdemes elemezni. Véleménye szerint a huligánok a társadalom marginálisai, akik az identitásválságukra identitáspótlékot találtak, amely a football és az ezzel kapcsolatos csoportszerveződés. Ezeket az egyéneket a társadalom szelektálta ki. A fanatizmus mögött bizonytalanság, kétség húzódik meg, a huligánok mögött hibás önértékelésből és kisebbségi érzésből fakadó túlkompenzáció jelenik meg (Szabó, 2003, pp. 29-34). Szabó megközelítése nem egyedi, az előző fejezetben bemutatott Brody is az egyén társadalmi kirekesztettségéből vezeti le a magatartás eltorzulását. Ez az elmélet a tömeglélektan hatásával kiegészülve lesz alkalmas a footballhuliganizmus lélektani okainak levezetésére, miszerint a tömegben az egyén deperszonalizálódik és az önkontroll képessége csökken.

5.5. Erőszak szubkultúrája

Mindezekon felül, véleményem szerint újabb megközelítéseket is érdemes figyelembe venni. Véleményem szerint a footballhuliganizmus jelenségét érdemes megvizsgálni szubkulturális jelenséggént is. Cohen alapján deviáns szubkultúrák jöhetnek létre, amikor a munkásosztály fiataljai kilátástalanságuk miatt deviáns szubkultúrákba, bandákba verődnek. Ilyennek tekinthetjük a footballhuligánokat is (Cohen, 1955). Angliában a footballhuliganizmus megjelenéséhez hozzátartoztak a társadalom strukturális változásai a második világháborút követően és a fiatal férfiakat érintő növekvő munkanélküliség (Dunning, et al., 1986, p. 241).

Walter B. Miller megközelítése szerint az alacsonyabb társadalmi osztályok kultúráját, mint önálló, autonóm értékrendet kell azonosítani. Ennek a kultúrának hat központi kérdése van, amely szerint az egyén saját státuszát képes meghatározni, és ezeknek a megszerzéséért a bűnözés kockázatát kell vállalni. Ezek a balhé, keménység, eszesség, izgalom, szerencse, autonómia (Miller, 1958). Ugyan az osztályszempontú megközelítés nem feltétlenül állja meg a helyét a kontinentális társadalmi viszonyokban (lásd: Spaaij kritikája a figuracionalizmra), ez

a hat jellegzetesség a huligánok viselkedési formájából ítélve kétségtelenül fennáll. Wolfgang és Ferracuti tézise az erőszak szubkultúrájáról már egy pontosabb megközelítést kínál, amely mentes az osztályalapú feltételezésektől. Úgy gondolják, a domináns kultúra mellett létezik egy olyan szubkultúra, amely az erő, az erőszak határozza meg az emberi magatartásnormákat. Az erőszak itt annyira köznapi jelenséggé vált, hogy azt a résztvevői nem is tartják antiszociálisnak, azok az akaratnyilvánításnak és az érdekérvényesítésnek természetes részei. Az elmélet kiterjed a mindennapokra is, valamint az erőszak szocializációval történő öröklésére is (Wolfgang & Ferracuti, 1967). Ezt mélyinterjúk hiányában csak feltételezés szintjén lehet megállapítani a huligánok esetében. Az elméletből azonban fel kell jegyezni, hogy a huligáncsoportok közötti érdekérvényesítés és verseny legfőbb, majdnem kizárólagos tényezője az erőszak, és ez a szubkultúra e köré épül, így a Wolfgang-Ferracuti-elmélet alkalmazható rá.

5.6. Bűnalkalom elmélet

A bűnalkalom elmélet a környezeti kriminológia egyik csoportja és a bűnelkövetés kontextusára vonatkozik. Ez alapján a bűncselekmény elkövetése egy vonzó alkalom következménye. Az elmélet alapján nem lényeges elem, ki válik bűnelkövetővé, illetve mi a motivációja, hanem a figyelem azon van, hogy mi a bűnelkövetés környezeti kontextusa, mi bátorítja vagy tartja vissza a potenciális elkövetőt (Borbíró, 2016, pp. 1364-1365). Így tehát a futballhuliganizmus megértéséhez nem a huligánok társadalmi státuszára, hanem a cselekményük elkövetésének racionális döntési körülményeire kell fókuszálni.

Paul és Patricia Brantingham szerint a bűncselekmények a bűncselekmények időbeli és térbeli eloszlása nem egyenletes. A térbeli eloszlást tekintve úgy gondolom, hogy mikroszinten a stadiont és a környező utcákat a futballhuliganizmusra jellemző bűncselekmények esetén „hot-spotnak” lehet nevezni (Brantingham & Brantingham , 2008).

A környezeti kriminológia központi fogalma a környezet, ahonnan a döntést meghatározó befolyásoló hatások érkeznek, ennek két összetevője van; a tárgyi (épített és természetes) és a közösségi (térben és időben jelen lévő emberek) környezet (Podoletz, 2019, p. 239). Ez a futballhuliganizmus esetében a következőképpen alakul A tárgyi környezet a stadion, amely egy szimbolikus, zárt és interaktív tér. A tárgyi környezethez még hozzátartozik, hogy a két szurkolótábor egymástól elkülönülve helyezkedik el, amely „képes egy csataszituációt szemléltetni. Ezt fokozza a különböző szemléltető eszközök; drapériák, hang, füst, fényhatás kiváltása alkalmas eszközök (Szabó, 2003, p. 25)”. A közösségi környezet egyértelműen a saját csapat és az ellenfél szurkolói jelentik, de meg kell említeni a rendfenntartókat is, így a

rendőrséget, és a biztonsági személyzetet. A kollektív identitás közös átélése, illetve a tömeglélektan egy meccsen növelheti az erőszakos cselekmények elkövetésének esélyét. A szituációs okok, amelyek a cselekményt megelőzik és a motivációt kiváltják Wortley a következőképpen csoportosítja. „A buzdítások, amelyek alkalmasak arra, hogy a felszínre hozzanak már létező gondolatokat, a nyomás, ami a környezetben található személyek viselkedéséből származhat, az engedélyek, amelyek eltorzítják a döntéshozatalt és lehetővé teszik az általában tiltott magatartást; illetve a provokációk, amelyek antiszociális válaszreakciót, különösen agressziót válthatnak ki az egyénekből (Wortley, 2008).” Ezek közül egy futballmeccsen a nyomás és a provokáció egyértelműen jelen van, míg a buzdítások a szervezés diszfunkciójából fakadhat.

A futballhuliganizmus magyarázatául szolgáló elméletek rámutatnak, hogy egységes okokat nem lehet felsorakoztatni a jelenség megmagyarázásához. Az egyes országokban tapasztalható jelenségeket nem lehet univerzálisan kiterjeszteni, azok függenek az országspecifikus társadalmi tényezőktől, például Olaszországban és Hollandiában sokkal kevésbé jellemző a huligánok munkásosztálybeli háttere, mint Angliában. Az elméletek legkisebb közös többszöröseként az ellentétes identításokat, illetve a versengő, erőszakos csoportokat lehet megnevezni. megállapítható továbbá, hogy a normaszegő és törvénykövető emberi magatartások közé nem húzható éles választóvonal (Korinek, 2006, p. 97).

A szakirodalom fejlődését tekintve észrevételem szerint a korai, 1960–1970-es években az osztályalapú, szociológiai megközelítések domináltak (Taylor, Cohen), majd az 1980–1990-es években egy komplexebb, specifikusan a futballhuliganizmusra koncentráló elméletek jelentek meg, azonban ezek is elsősorban osztályalapon magyarázta a jelenséget, a huligánokat alsóosztálybeli, fiatal, fehér férfiakként jellemezve. Az 1990-es évek végén, valamint a 2000-es években viszont már egy másfajta megközelítés dominálja a szakirodalmat. Az olasz szociológusok és a Spaaij kutatásai bebizonyították, hogy nem tekinthetők alapvetőnek a korábbi feltételezés a huligánok társadalmi státuszáról, sokkal nagyobb a sokszínűség. A környezeti kriminológia térnyerésével egyidőben pedig (mint azt a megoldási javaslatoknál bemutatom) kutatások már nem szociológiai jellegűek, hanem a probléma szituációs bűnmegelőzésére koncentráló biztonsági tanulmányok válnak.

6. Esettanulmány

6.1. A COVID-19 társadalmi hatásai

A Covid-19 és a következtében fellépő állami beavatkozás, elsősorban a lakhelyelhagyási tilalom mérhetetlen feszültséget okozott a társadalomban. A szociális távolságtartás következtében a személyes kapcsolattartás ellehetetlenült. A járvány hatására munkahelyek szűntek meg, gazdasági recesszió kezdődött. Az embereket aggodalommal töltötte el a jövőjük (Stickle & Felson, 2020, p. 528). Mindezeknek a hatása a bűncselekmények elkövetésében is tetten érhető. Európa szerte tapasztalható jelenség volt a karantén miatt, hogy az erőszakos bűncselekmények száma csökkenni kezdett (Póczik, et al., 2021, p. 389). Azonban a korlátozások feloldásával már ez az állapot nem áll fenn, így más megközelítést kell alkalmazni. Erre nyújtanak iránymutatást a különböző elméletek.

Az egyik társadalmi struktúrával foglalkozó elméletek, Durkheim anómiaelmélete. Az anómia egy norma nélküli állapot, amikor bizonyos élethelyzetekre nincs eligazító norma, illetve egy kialakult társadalmi gyakorlat eltér a társadalom által vallott normától. Normaválság alakul ki, az ember egyéni elkötelezettsége a közösség céljai iránt elkezd lazulni. Ez a bezártság, létbizonytalanság és gazdasági nehézségek miatt könnyen kialakulhatott.

A társadalmi kontroll elméletek megközelítéséből – így Hirsch szerint – az olyan társadalmi kötelékek mint az iskola, család barátok is kiváltó okai lehetnek a bűnözésnek (Hirschi, 1969). A távolságtartás és a kapcsolatok ezzel járó megromlása (családi, baráti kapcsolatok) a korlátozások feloldása után nem lesz képes ellátni a devianciakontroll feladatát, diszfunkcióssá fog válni.

A következőkben hat ország szurkolóival kapcsolatos zavargásokat elemzem. Kutatásom során összesen 208 mérkőzés, illetve egyéb eseményhez kapcsolódó a futballhuliganizmus fogalma alá vonható eseményt elemeztem 2018. január 1. és 2022. október 31. között.² A kutatásomat a forráselemzés eszközével végeztem, a forrásom pedig az online térben elérhető, huliganizmussal foglalkozó tartalomgyártó oldalak volta. Ezek a Hooligans TV (441 965 követés), „Nyugaton már megoldották” (45 388 követés) nevű Facebook oldalak. Ennek oka, hogy bármilyen esemény is történt a világon, ezek az oldalak, főként a Hooligans TV, minden

² 2019. január 9-én például a Lazio fanatikusai ünnepelték csapatuk megalakulásának évfordulóját, ami után összezsaptak a rendőrökkel. 2019 október 31-én pedig a Nijmegen szurkolói támadtak meg Vitesse szurkolókat focizás közben. Ugyan nem mérkőzés kapcsán történt az esemény, de egyértelműen a futballhuliganizmus fogalma alá vonható.

esetben beszámolt róla, értékítélet nélkül, így megkerülhető a sajtó vagy a résztvevők szubjektivitása. További ok, hogy az infokommunikációs eszközök napjainkban megkerülhetlenné váltak, így az események túlnyomó többségéről első kézből, a szemtanúk megosztásának köszönhetően értesülhetünk. Ennek köszönhetően pontosabb rálátás nyílik azokra az eseményekre, amelyek elkerülik a televíziós közvetítést. Továbbá a megfigyelhetők különböző tényezők is, mint például az eszközhasználat.

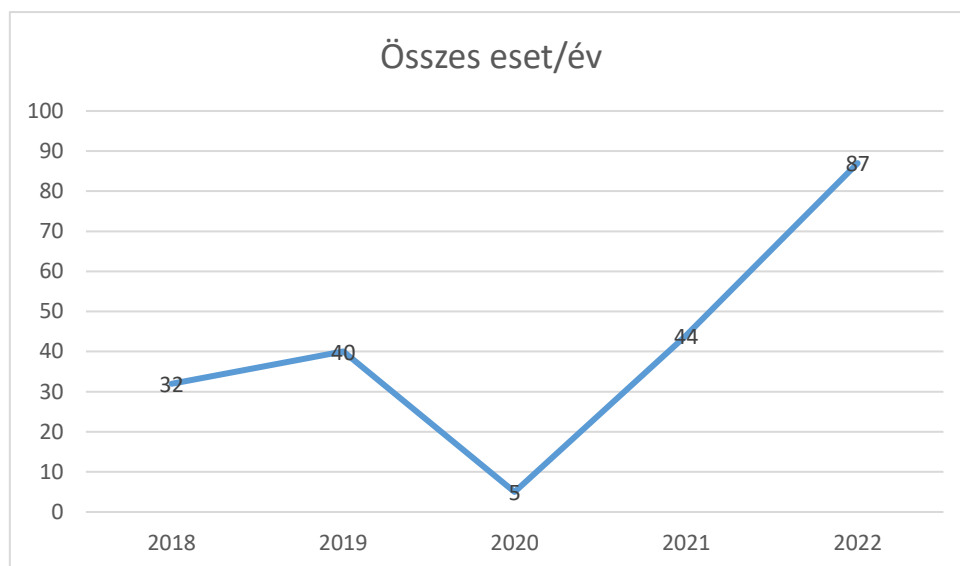
Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényezőt sem, hogy rengeteg footballhuliganizmushoz kapcsolódó esemény látenciában marad, illetve felvétel sem készül róla. Ezen kívül az Európai Labdarúgó Szövetség (UEFA) Fegyelmi Bizottságának határozatait is figyelembe vettem, olyan esetekben, amelyekben nem került fel a platformokra forrás. Az adatbázis ugyan nem fedi le teljes terjedelmében az elkövetett cselekményeket, de a 208 eseménynek köszönhetően megbízhatóan képes szemléltetni a járvány előtti és utáni magatartások közötti különbséget.³

³ A teljes adatbázis elérhető: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1nIEr-pT4KgUyqmNJ-OY7Tz399dydkiJRTBI3sGCgUY0/edit?usp=sharing>

A kutatásom alapján az események száma a következőképpen alakult éves lebontásban.

1. táblázat
Összes esetszám/év

Év	2018	2019	2020	2021	2022	összesen
Eset	32	40	5	44	87	208

1. ábra
Összes esetszám/év

Az eredmény szembetűnő. 2018-ban, 2019-ban illetve 2021-ben közel azonos számú esemény történt, azonban 2022-ben kiemelkedő növekedés volt tapasztalható, az előző évekhez képest 98 százalékkal nőtt meg az események száma. Ennek okát annak tulajdonítom, hogy 2021-ben a mérkőzések látogatására csak korlátozásokkal volt lehetőség, például Németországban vendégszurkolók nem utazhattak, így a konfliktusok lehetősége leszűkült (Skilbeck, 2020). 2022-ben azonban már korlátozások nélkül lehetett meccsre járni mind a hat országban, így ebben az évben lett tapasztalható a járvány okozta hatások következménye. Ennek a mértéke azonban országonként eltér, ennek okait az országonkénti bontásban fogom bemutatni.

Az adatelemzésem során öt ismérvet vizsgáltam. Először is a meccs típusát (első,- alsó osztályú, kupameccs, valamint nemzetközi meccs), az esemény résztvevőit (szurkolók közötti vagy rendfenntartókkal) az esemény helyszínét (stadionon belül vagy kívül), az időpontot (meccs előtt, közben vagy után), illetve az elkövetés módját (eszközzel vagy anélkül, tehát használták-e a huligánok pirotechnikai eszközt, botot vagy más). Ezek alapján azt a következtetést vontam le, hogy a „főszabály szerinti” esemény meccs előtt, stadionon kívül és szurkolók között történik. A szurkolók közötti 80, a stadionon kívüli 75, míg a meccs előtti esemény 66

százalékát teszi ki az összes vizsgált eseménynek a tárgyalt időintervallumban. A covid hatására jelentősebb elmozdulás nem mutatkozott. Az ettől eltérő tendenciákat kivételként kezelem. További eredmény, hogy az eszközhasználat aránya országonként eltér.

A legreleváns eredmény az adatelemzés alapján, hogy a stadionon belüli erőszak 2021-ben és 2022-ben is jelentősen megnőtt az összes eseményhez viszonyítva.

Míg 2018-ban és 2019-ben 16 és 13 százalék volt az aránya, addig 2021-ben és 2022-ben 32 és 34 százalékra növekedett. 2020-ban a zártkapus mérkőzések miatt értelemszerűen nem volt lehetőség összecsapásra, de 2022-re az utolsó covid-mentes évhez képest 21 százalékpontos emelkedés volt tapasztalható. Ezzel egyidőben természetesen a mérkőzés közbeni erőszak aránya is hasonlóan nőtt.

*2. táblázat
Stadionon belüli esetek száma és aránya*

	2018	2019	2020	2021	2022
Összes stadionon belüli	5	5	0	14	30
Összes esemény	32	40	5	44	87
Stadionon belül/összes	16%	13%	0%	32%	34%

Külön figyelemre méltó, hogy a nemzetközi futballmeccsen (Bajnokok Ligája, Európa Liga, Európa Konferencia Liga) elkövetett események az összes esemény nagy hányadát adták minden évben. 2018-ban és 2022-ben is egyaránt 44 százalékot, kisebb visszaesés csak 2019-ben történt, amikor az arány 28 százalékra csökkent, majd a járvány után vissza is nőtt körülbelül az azt megelőző szintre.

*3. táblázat
Nemzetközi mérkőzések száma és aránya*

	2018	2019	2020	2021	2022
Esemény összesen	32	40	5	44	87
Nemzetközi	14	11	0	16	38
Nemzetközi aránya	44%	28%	0%	36%	44%

A nagyobb figyelmet azonban az Európa Konferencia Liga (EKL), mint új, 2021-ben induló nemzetközi kupasorozat érdemli. 2022-ben ugyanis 22 olyan eseményt rögzítettem, amely az új kupasorozathoz kapcsolódik, míg 2021-ben csupán négyet. Az EKL tehát a nemzetközi

adatokat nagy mértékben átalakítja. Az EKL nélkül a 2021-es eredmény 16 helyett 12, a 2022-es pedig 38 helyett csupán 16 lenne. Ez a nemzetközi események összes eseményhez viszonyított arányát a következőképpen befolyásolná; 2021-ben 27 százalék, 2022-ben pedig csupán 18 százalék lenne. Tehát az EKL nélkül tovább folytatódott volna az a tendencia, miszerint nemzetközi találkozók egyre kisebb arányban történik futballhuliganizmussal összefüggő esemény.

Az EKL ezen hatását azonban nem lehet megmagyarázni a pandémiával, hanem egyszerű „futballsakmai” okai vannak. Az EKL ugyanis a harmadik számú európai kupasorozat, amelyben értelemszerűen gyengébb csapatok szerepelnek, mint a Bajnokok Ligájában vagy az Európa Ligában. Így olyan csapatok előtt is megnyílt a nemzetközi trófea megszerzésének lehetősége, amelyek eddig nem számíthattak rá reálisan. Olyan csapatok esetében pedig amelyeknek nagyobb és „erősebb” szurkolótáborai vannak, a sikeréhség és a pandémia okozta társadalmi nehézségek egymást felerősítve csaptak át erőszakba. Ilyen csapat például a Feyenoord, Marseille, AS Roma, amelyek szurkolói hazájukban is nagy arányban követnek el huliganizmushoz kapcsolódó erőszakot.

4. táblázat
Az Európa Konferencia Liga hatása a nemzetközi mérkőzések számára és arányára

	2021	2022
Összes esemény	44	87
Nemzetközi	16	38
EKL	4	22
EKL nélkül	12	16
Nemzetközi aránya	36%	44%
EKL nélküli arány	27%	18%

A következőkben az országspecifikus eredményeket fogom bemutatni

6.2. Franciaország

Franciaország a nagy európai futballnemzetek egyike. Válogatottja a Világbajnokság címvédője, rendszerint a tornák esélyese, klubcsapatai azonban mégsem mondhatók meghatározónak Európában a PSG-t leszámítva. Ennek ellenére mégis a klubcsapatokat övezi nagyobb szurkolói támogatás, legalábbis ha annak szervezett formáját vesszük alapul. Franciaországban a Paris Saint-Germain, a Bordeaux, a Marseille, a Lyon és a Saint-Etienne számít kiemelkedő tábornak (Vendégszektor, 2022, pp. 48-49). Ezek közül a legaktívabb az

adattábasom szerint a Marseille szurkolói voltak, akik a 41 francia eseményből tízet tudhattak magukénak míg a PSG hétszer került fel az események elkövetőinek listájára, a maradékon kisebb csapatok osztozkodnak.

Franciaországban a kutatott ismérvek szerint semmilyen önálló különlegesség nem észlelhető. Ugyanakkor a Marseille és a Nancy szurkolói kiemelkednek a mezőnyből a pirotechnikai eszközök használatának módjával. Ők ugyanis a nemcsak a szokványosnak mondható fáklyát, füstbombát, illetve hanggránátot használják mint elkövetési eszközt, hanem robbanószerkezetes tűzijátékot is. Ennek a megjelenése 2022-től eredeztethető. Először a Marseille szurkolók használták 2022. március 10-én a Basel elleni Európa Konferencia mérkőzés előtti rendőrökkel való összecsapásuk során (Hooligans TV, 2022). Ezután a stadionban is használták több alkalommal is az első eset után (PAOK ellen) az UEFA másodfokon szektorbezárásra és 80 000 euró pénzbüntetésre ítélte a franciákat (UEFA Appeals Body, 2022). Legutóbb a 2022. szeptember 13-i Frankfurt elleni meccsen, az egyik rakéta eltalált egy 65 éves német férfit, aki életveszélyesen megsérült. Az elkövetőt emberölési kísérlettel vádolják (Hooligans TV, 2022). Habár a Marseille többször is megsértette ezzel az UEFA szabályzatát, végül csak a 2022. május 5-én játszott Feyenoord elleni mérkőzés után ítélte a klubot az UEFA Fegyelmi Bizottsága egy zártkapus mérkőzésre, de a végrehajtást két évre felfüggesztette, így végrehajtandóvá csak a szeptemberi szomorú események után vált (UEFA Control, Ethics and Disciplinary Body Meeting. Meeting of 8 June, 2022, p. 5). A marseille-iek azonban nem csak otthon alkalmazzák a pirotechnikát fegyverként, 2022. október 26-án Frankfurtban lejátszott meccsen végén hanggránáttal dobálták a hazai szurkolókat. (Hooligans TV, 2022).

A franciák ilyen módú kirívó magatartás a pirotechnikai eszközök fegyverként való alkalmazásában nem ok nélküli. A Marseille képviselője a PAOK mérkőzés után hozott UEFA FEB döntés elleni fellebbezésben kifejtette, hogy a francia jog maradéktalan betartásával nem lehet a biztonsági személyzetnek olyan alapos ruhaátvizsgálást lefolytatnia, amely alkalmas lenne a pirotechnikai eszközök stadionba való bevitelének kiszűrésére (UEFA Appeals Body Decision of 19 April, 2022, pp. 6-7).

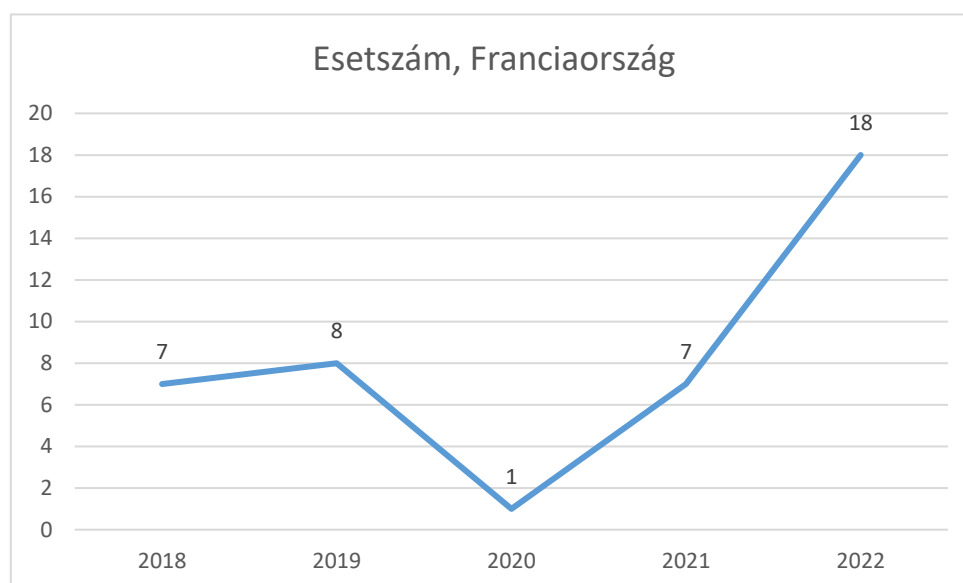
Kifejtettem a fentiekben, hogy Franciaországban nem tapasztaltam országspecifikus jellemzőt, azonban mégis ebben az országban vált a média által leginkább a közbeszéd tárgyává a futballhuliganizmus növekedése. Phillipe Aucliar oknyomozó újságíró szerint a legnagyobb problémát a vendégszurkolók jelentik, ugyanakkor hozzáteszi, hogy a vendég szurkolók

kitiltása megoldás sem lehet, mert az a viktimizáció érzését kelti bennük, amely a feszültséget tovább szítja a felek (klubok, szurkolók) között (Jennings, 2022).

A Guardiannak nyilatkozva Vincent Labrune a Francia Labdarúgóliga (Ligue de Football Professionnel) elnökének okfejtése alátámasztja a hipotézisemet. Szerinte „a footballstadion a társadalom állapotának a tükörképe (...) a társadalmunk egy egészségügyi válság után nem teljesít jól. Feszült, aggodalommal teli, széttöredezett, civakodó és egy kicsit örült (Doyle, 2022).” További magyarázat a francia jelenségre, hogy a jól képzett és tapasztalt biztonsági személyzet a zártkapus mérkőzések miatt elhagyta a szakmát és a korlátozások feloldása után sem kezdte újra a munkáját. A klubok ezzel párhuzamosan a költségek csökkentése érdekében a biztonsági intézkedéseken spóroltak, így kevesebb és tapasztalatlanabb biztonsági személyzet kénytelen ellátni az erőszakosabb tömegek okozta feladatot (Doyle, 2022).

5. táblázat
Franciaország adatai

Franciaország	2018	2019	2020	2021	2022	Összesen
Események száma	7	8	1	7	18	41
I.osztály	1	4	0	3	6	14
Alsóbb osztály	1	1	0	1	2	5
Kupa	1	2	0	1	1	5
Nemzetközi	4	1	0	2	8	15
Szurkolók között	6	8	1	7	13	35
Rendfenntartókkal	1	0	0	0	6	7
Stadionon belül	0	1	0	4	9	14
Stadionon kívül	7	7	1	3	12	30
Meccs előtt	6	6	1	2	10	25
Meccs közben	0	0	0	3	4	7
Meccs után	1	2	0	2	5	10
Eszközzel (fáklya, bot, stb.)	3	4	0	3	9	19

2. ábra
Események változása Franciaországban

6.3. Németország

A német szurkolói kultúra hasonló jellegzetességekkel rendelkezik mint a francia, csakugyan sikeres a nemzeti válogatottja, mégis csekély szurkolói figyelmet vonz a klubcsapatokhoz képest. Az 1860 München szurkolóinak vezetőjével készült interjú alapján állítható, hogy a német mozgalom Európa egyik legjobbjára, minden héten lehet hallani megmozdulásról stadionban, utcákon és az erdőben (Vendégszektor, 2019, p. 49). Különbség viszont, hogy több országspecifikus jellemzőt is találtam a vizsgált események során.

Először is a pandémiát megelőző utolsó két évben 16 eseményt vizsgáltam, míg az azt követő kettőben 23-at. Németországban a pandémiát megelőzően is magas volt a footballhuliganizmussal összefüggő cselekmények száma, a pandémia nem jelentett kiemelkedő növekedést. Eltérő adatok születtek viszont a stadionon belüli események arányában. Míg 2018-ban csak az események 20 százaléka történt a stadionon belül, addig ez az arány 2021-ben 38, 2022-ban pedig már 60 százalékra nőtt.

6. táblázat
Stadionon belüli események száma és aránya Németországban

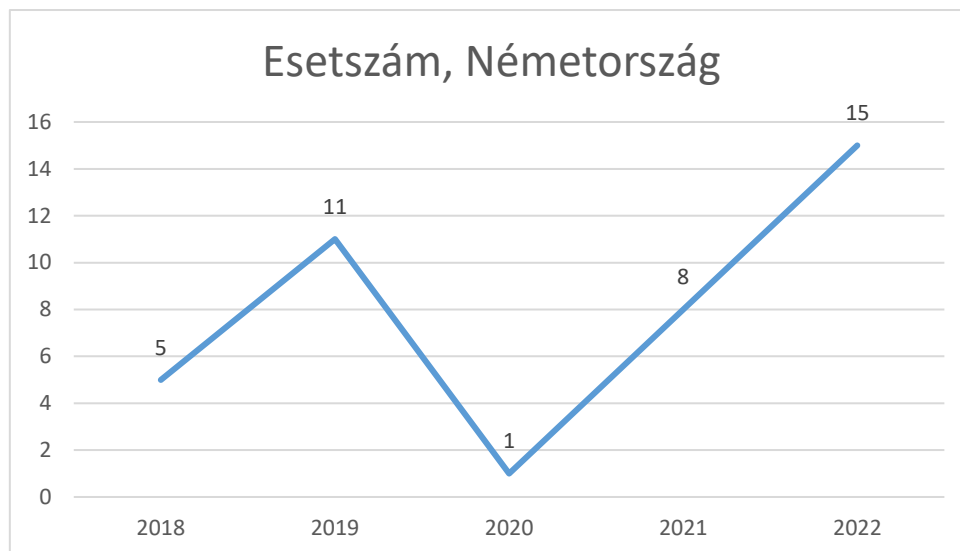
	2018	2019	2020	2021	2022
Események száma	5	11	1	8	15
Stadionon belül	1	2	0	3	9
Stadionon belüli aránya	20%	18%	0%	38%	60%

A német rendőrség hivatalos statisztikája (Zentrale Informationsstelle Sporteinsätze, ZIS) közel azonos eredményeket hozott mint az én kutatásom. A rendőrség éves jelentéseiből a testi sértés tényállása alapján indított büntetőeljárások számát vettem alapul, mivel ez a tényállás a legjellemzőbb a futballhuliganizmusra és az általam alkalmazott fogalom ezt a tényállás biztosan megában foglalja. Torzítja az eredményt azonban, hogy a testi sértésbe olyan tényállások is beletartozhatnak, amelyek nem fedik az én fogalmamat, mint például az, ha nem csoportosan követték el az eseményt vagy az esemény látenciában maradt.

A 2018-19-es szezonban összesen 822 büntetőeljárás indult profi futballmérkőzéshez kapcsolódó esemény miatt (Polizei Nordrhein-Westfalen, 2020, p. 29). 2019-20-ban ez 679-re csökkent a 25. fordulóig, amely március 6-8 között zajlott, utána zártkapus mérkőzések következtek (Polizei Nordrhein-Westfalen, 2020, p. 29). 2020-21-ben 64 eset történt, amely zártkapukkal és a korlátozásokkal (vendégszurkolók hiánya) magyarázható (Polizei Nordrhein-Westfalen, 2021, p. 23). Az első korlátozás nélküli szezonban, azaz 2021-22-ben pedig újra 797 eset történt, amely közel azonos szinten van a pandémia előttivel, enyhe növekedéssel (Polizei Nordrhein Westfalen, 2022, p. 12).

7. táblázat
Németország adatai

Németország	2018	2019	2020	2021	2022	Összesen
Események száma	5	11	1	8	15	40
I.osztály	1	3	0	0	2	6
Alsóbb osztály	2	4	0	5	3	14
Kupa	0	0	0	1	0	1
Nemzetközi	2	3	0	1	9	15
Szurkolók között	3	10	1	5	13	32
Rendfenntartókkal	3	3	0	3	2	11
Stadionon belül	1	2	0	3	9	15
Stadionon kívül	4	10	1	5	6	26
Meccs előtt	4	9	1	5	8	27
Meccs közben	1	2	0	1	6	10
Meccs után	0	1	0	2	1	4
Eszközzel (fáklya, bot, stb.)	1	2	0	1	3	7

3. ábra
Események változása Németországban

6.4. Anglia

Anglia a mai értelemben vett footballhuliganizmus szülőhazája. Nagy figyelem hárul tehát a szigetország szurkolói világára, bár tagadhatatlan, hogy a Taylor-riport után a stadionok hangulata hanyatlani kezdett, így a szurkolói szubkultúra is. Kutatásom alapján Angliában feltűnően nőtt az események száma a járvány után. 2018-hoz képest 2021-ben ötszörös, 2022-ben hatszoros emelkedés tapasztalható. Az összes 30 eseményből 23 ebben a két évben történt. Jellemzővé vált Angliában, hogy az alsóbb osztályú mérkőzéseken történő események 66 százaléka, míg a rendfenntartók elleni cselekmények 75%-a 2022-ben történt.

8. táblázat
Rendfenntartókkal való és alsóbb osztályú események száma és aránya Angliában

Anglia	2018	2019	2020	2021	2022	Összesen
Események száma	2	5	0	10	13	30
Rendfenntartókkal	0	1	0	1	6	8
Rendfenntartókkal/év	0%	13%	0%	13%	75%	100%
Alsóbb osztály	0	2	0	1	6	9
Alsóbb osztály/év	0%	22%	0%	11%	67%	100%

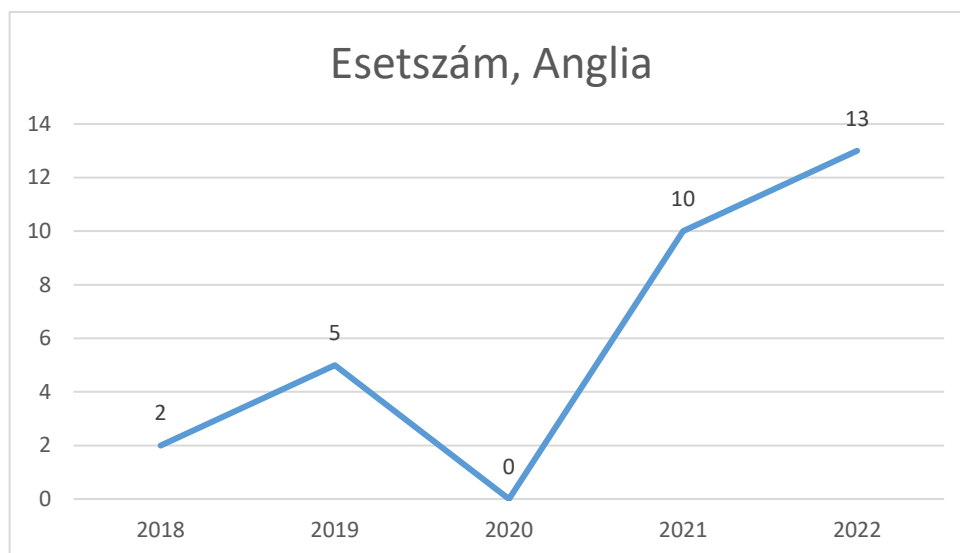
A kutatásom eredményei összhangban vannak a Home Office hivatalos statisztikáival, bár e szerint kisebb mértékű volt a növekedés. Az utolsó korlátozások nélküli szezonhoz képest, azaz 2018-19-hez képest 59 százalékkal nőtt a letartóztatások száma 1138-ról 2198-ra. A stadionon

belüli letartóztatások arányában Angliában nem mutatkozott különösebb változás, 2018-19-ben 59 százalék, míg 2021-22-ben 64 százalék volt. Az általam meghatározott footballhuliganizmus fogalma alá vonható bűncselekmény típus a Home Office statisztikájában a „violent disorder” és a „public disorder”. Az adatok alátámasztják hipotézisemet, mivel 2018-19-hez képest a „violent disorder” 72, a „public disorder” miatt alkalmazott letartóztatás 50 százalékkal növekedett 2021-22-ben (Home Office: Official Statistics, 2022).

A footballhuliganizmus újbóli elterjedéséért azonban nem kizárólag a járvány okozta társadalmi feszültség a felelős. A rendőrség megerősítette, hogy a járvány után nagyobb arányban találnak kábítószer, elsősorban kokaint az előállított szurkolóknál. A rendőrség gyakorlata szerint a kábítószer-vizsgálatot végzik a mérkőzés előtt és után a mosdókban. Az eredmény majdnem mindig 100 százalékban mutat ki kokainfogyasztás jeleit. Sajnos egyelőre a hivatalos statisztika nem közli a kábítószer birtoklást, de a folyamat már megindult afelé, hogy a tényállás miatt kitiltást lehessen alkalmazni (Rumsby, 2022).

9. táblázat
Anglia adatai

Anglia	2018	2019	2020	2021	2022
Események száma	2	5	0	10	13
I.osztály	1	1	0	3	2
Alsóbb osztály	0	2	0	1	6
Kupa	0	1	0	1	1
Nemzetközi	0	1	0	5	4
Szurkolók között	2	3	0	9	7
Rendfenntartókkal	0	1	0	1	6
Stadionon belül	0	2	0	2	3
Stadionon kívül	2	3	0	8	10
Meccs előtt	1	2	0	8	8
Meccs közben	0	2	0	2	3
Meccs után	1	2	0	0	2
Eszközzel (fáklya, bot, stb.)	1	0	0	0	0

4. ábra
Események változása Angliában

6.5. Olaszország

Olaszország az ultramozgalom hazája, így kiemelt figyelem övezi félszigeten történő eseményeket szurkolói körökben. Olaszországban külön huligán csoportok nem alakultak (ellenben Angliával vagy Németországgal), így az ultrákra kizárólagosan jellemző az erőszak.

A kutatásom eredménye alapján Olaszország „végzett az élen”, összesen 46 eseménynek voltak szereplői az olasz fanatikusok. A világjárványt követő első teljes korlátozás mentes szezonban jelentősen megnövekedett az események száma. 2022-ben 18 eseményt regisztráltam, míg 2018-ban tízet, 2019-ben nyolcat, 2021-ben pedig szintén tízet. Ez az összes eseményhez viszonyítva 22 százalékpontos növekedés az utolsó covid-mentes évhez képest.

Az olasz futballhuliganizmus több sajátossággal is rendelkezik a többi országhoz képest. Először is a legszembetűnőbb az eszközök használata. Ugyanis az olaszok nemcsak pirotechnikával támadnak, hanem kiemelkedően sok esetben tapasztaltam, hogy botokat, illetve öveket használnak.

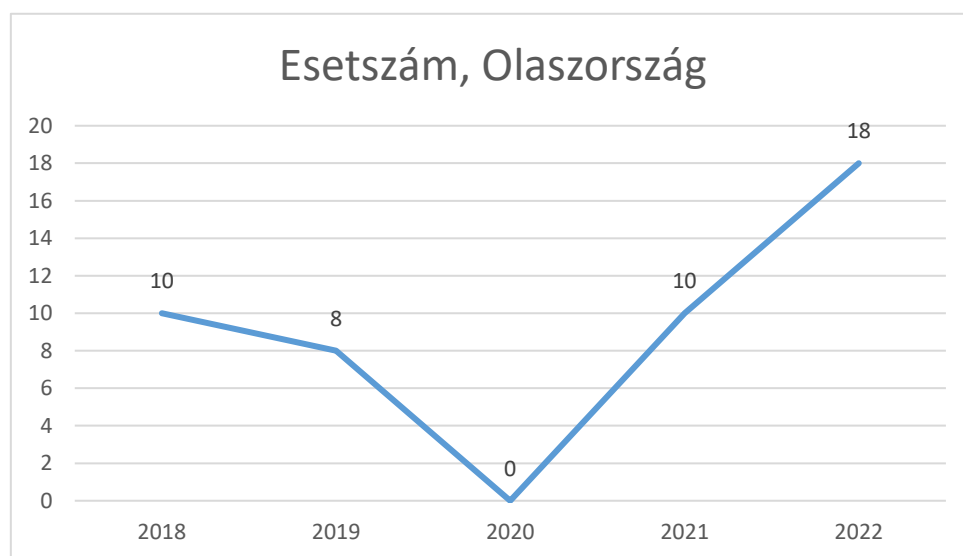
10. táblázat
Eszközhasználat száma és aránya Olaszországban

	2018	2019	2020	2021	2022
Események száma	10	8	0	10	18
Eszközzel	7	5	0	5	5
Eszközhasználat aránya	70%	63%	0%	50%	28%

További sajátosság, amely főszabálytól eltérés, hogy a mérkőzés utáni események 67 százaléka 2022-ben történt. Az éves eseményekhez viszonyítva 2021-ben 40, 2022-ben 44 százalék a mérkőzés után történt.

11. táblázat
Olaszország adatai

Olaszország	2018	2019	2020	2021	2022	
Események száma	10	8	0	10	18	46
I.osztály	3	1	0	4	6	14
Alsóbb osztály	3	2	0	3	6	14
Kupa	0	1	0	0	0	1
Nemzetközi	2	2	0	3	6	13
Szurkolók között	9	6	0	9	12	36
Rendfenntartókkal	1	6	0	1	4	12
Stadionon belül	1	0	0	1	0	2
Stadionon kívül	9	8	0	9	16	42
Meccs előtt	8	7	0	5	12	32
Meccs közben	1	0	0	1	1	3
Meccs után	0	0	0	4	8	12
Eszközzel (fáklya, bot, stb.)	7	5	0	5	5	22

5. ábra
Események változása Olaszországban

6.6. Hollandia

Hollandiára hasonló szurkolói kultúra jellemző mint Angliára. Ugyanúgy az 1980-as évekre tehető a huliganizmus térnyerése, azonban az 1990-es évektől kezdve a holland szurkolók angol társaiknál szervezettebbé váltak, előre eltervezik összecsapásaikat. Sajnos ennek 1997-ben tragikus következménye lett.⁴ Hasonlóság továbbá, hogy hasonló stadionrekonstrukciós folyamatok kezdődtek, amelyek biztonságosabbakká tették a mérkőzések rendezését, így olyan sok incidens nem történik a stadionon belül, mint a 80-as években (Vendégszektor, 2021, p. 44).

Az események száma hasonlóan alakult, mint a többi országban. A holland adatok között szembetűnő a nemzetközi mérkőzéseken bekövetkező események magas aránya minden évben.

12. táblázat
Nemzetközi események száma és aránya Hollandiában

Hollandia	2018	2019	2020	2021	2022
Események száma	7	4	2	8	13
Nemzetközi	5	3	0	4	8
Nemzetközi aránya	71%	75%	0%	50%	62%

Másik nemzeti jellegzetesség, hogy a járvány utáni két évben a mérkőzés közben elkövetett események aránya megnőtt. Míg 2020 előtt nem volt tapasztalható mérkőzés közbeni rendbontás, addig az összes mérkőzés közbeni esemény 57 százaléka 2021-ben 43 százaléka 2022-ben történt.

Franciaországhoz és Angliához hasonlóa Hollandiában is a média figyelmébe került a növekvő footballhuliganizmus. Japp Paulsen Holland Labdarúgó Szövetség (KNVB) szóvivője rádió interjújában fejtette ki, hogy a járványügyi korlátozások megszűntével a szurkolók a stadionban engedik ki a feszültségüket (Dutch News, 2022). A KNVB 2022. október 18-án közleményt adott ki. A dokumentumban az áll, hogy a jelenség egy társadalmi és nemzetközi problémává vált, és a szurkolók nem tudják, hogy hol a határ. A közleményt 34 klub is aláírta (Koninklijke Nederlandse Voetbalbond, 2022).

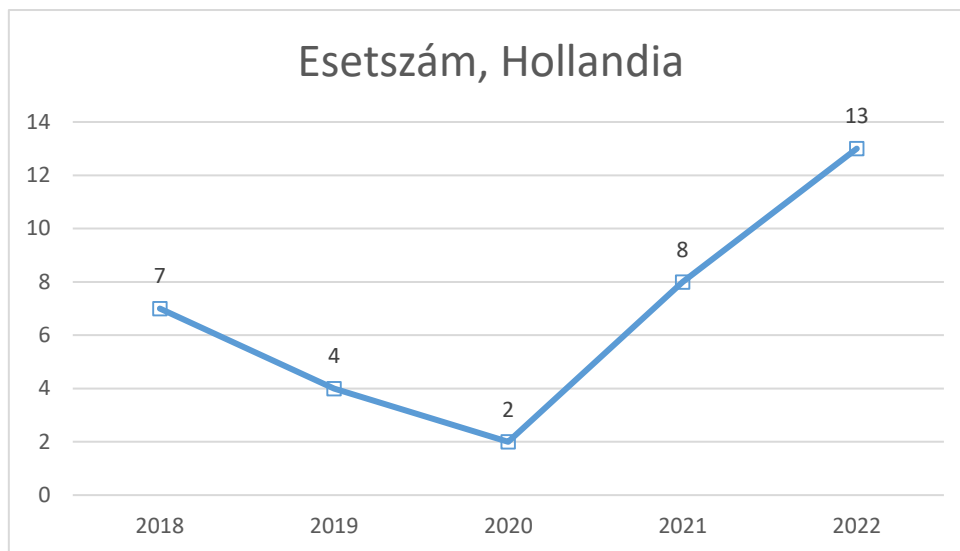
A holland kormány statisztikái szerint a járvány utáni első szezonban a meccsenkénti incidensek száma nem változott érdemben 0,96 lett a korábbi 0,94-hez képest. Az erőszak

⁴ 1997-ben egy előre megszervezett összecsapás alkalmával a Feyenoord huligánok motorbicikli-lánccal agyonverték az Ajax egyik vezérszurkolóját (Antal, 2009).

aránya viszont jelentősen nőtt. A „nyilvános erőszak” (openlijke geweldpleging) miatti eltiltások aránya 6,4%-ról 11,2%-ra nőtt. Az indokolás szerint ezek az erőszakos cselekmények nem előre megfontoltan, hanem a pillanat hevében történnek (Rijksoverheid , 2022, p. 10). A járványügyi intézkedések hatását tekintve pedig arra a megállapításra jutottak, hogy a 2021-es évet a kormányzati beavatkozások és reakciók következtében fokozódó nyugalanság jellemezte (Rijksoverheid , 2022, p. 3).

*13. táblázat
Hollandia adatai*

Hollandia	2018	2019	2020	2021	2022	Összesen
Események száma	7	4	2	8	13	34
I. osztály	1	0	1	3	3	8
Alsóbb osztály	0	0	0	0	1	1
Kupa	1	0	0	0	1	2
Nemzetközi	5	3	0	4	8	20
Szurkolók között	4	3	2	8	11	28
Rendfenntartókkal	3	1	0	0	3	7
Stadionon belül	3	0	0	4	5	12
Stadionon kívül	4	4	2	5	8	23
Meccs előtt	4	3	2	5	8	22
Meccs közben	0	0	0	4	3	7
Meccs után	3	0	0	0	2	5
Eszközzel (fáklya, bot, stb.)	1	1	0	2	2	6

6. ábra
Események változása Hollandiában

6.7. Svédország

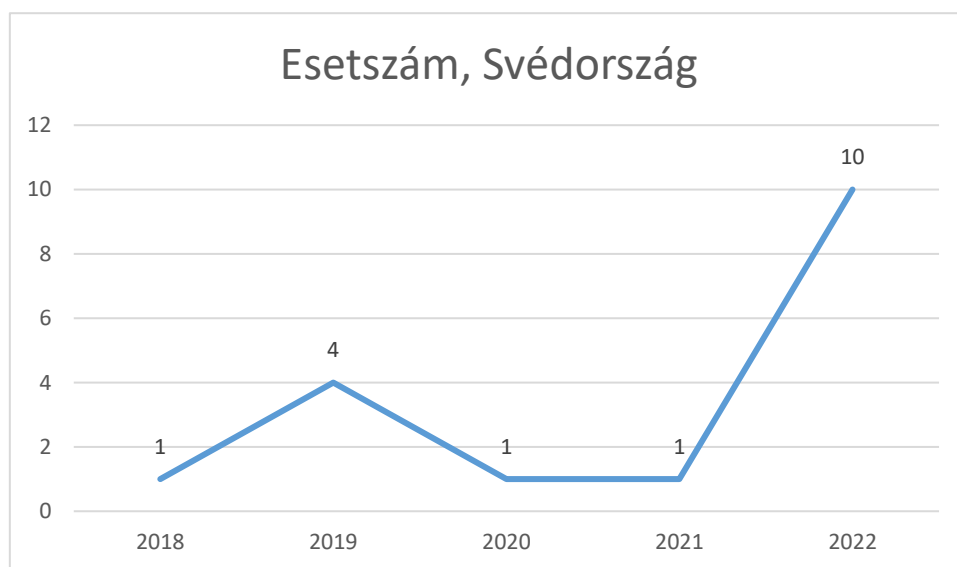
A legkiemelkedőbb adatokat Svédország szolgáltatta az adatbázisomban. Svédország nem a labdarúgásáról híres, klubcsapatai a nemzetközi porondon csak ritkán jutottak be a csoportkörbe, így a svéd szurkolói mozgalmat csak kevesen ismerik. A tizenhét vizsgált esemény közül hat volt nemzetközi, abból is három 2022-ben az Európa Konferencia Liga során történt, így a hazai bajnokságára jelentősebb figyelem hárult. Az összesített eredmények tekintetében az események 59 százaléka történt 2022-ben az első korlátozás mentes szezonban.⁵

Véleménye szerint a covid-19 ugyanolyan hatást gyakorolt Svédországra, mint a többi vizsgált országra. Viszont a 2022-es adatok olyan kiugrónak magas növekedés mutatnak, hogy a változás okát inkább annak tulajdonítom, hogy a forrásaim nem számoltak be minden svéd eseményről korábban.

⁵ Svédországban az időjárási viszonyok miatt nem ősztavaszi rendszerben, hanem tavasz-ősz rendszerben játszanak, így egy bajnoki szezon egy naptári évre esik.

14. táblázat
Svédország adatai

Svédország	2018	2019	2020	2021	2022
Események száma	1	4	1	1	10
I.osztály	0	2	1	0	3
Alsóbb osztály	0	0	0	0	0
Kupa	0	1	0	0	1
Nemzetközi	1	1	0	1	3
Szurkolók között	1	2	1	1	9
Rendfenntartókkal	0	2	0	0	1
Stadionon belül	0	0	0	0	4
Stadionon kívül	1	4	1	1	6
Meccs előtt	1	3	1	1	6
Meccs közben	0	0	0	0	4
Meccs után	0	1	0	0	0
Eszközzel (fáklya, bot, stb.)	0	0	0	0	2

7. ábra
Események változása Svédországban

7. Megoldási javaslatok

Az 1990-es években a mérkőzések biztosítása rendkívüli fejlődésen ment keresztül. Az 1989-es Taylor-riportot követően a brit stadionokat jórészt átépítették, a riport alapján a katasztrófák legfőbb kiváltó okai az elavult stadionok, a szegényes felszereltség, a huliganizmus, a túlzott alkoholfogyasztás és a gyenge szervezés és vezetés (Lord Justice Taylor, 1990). Már akkor tudták a döntéshozók, hogy a bűnmegelőzés elsődleges módja nem lehet a rendőrség fellépése és a büntetőjogi eszközök (Tóth, 2018, p. 28). Kiterjedt kamerahálózatot hoztak létre, amely segít a rendbontók beazonosításában. Emellett számottevő változást hozott az állászetektorok megszüntetése, amely a túlszűfolttságot, így a Hillsborough-hoz hasonló tragédiák megelőzését szolgálta. Emellett a stadionokban megtiltották az alkohol árusítását. Az intézkedések kritikusai szerint azonban az újítások a mérkőzések hangulatát negatívan befolyásolta, mivel a „színházszerű” környezet következtében a szurkolók jellemzően csendben nézik a meccset, éneklés és szurkolás helyett. A korábban tapasztalható rendbontások a stadionokból jórészt eltűntek, de azok az stadionok környéként tovább folytatódtak. Napjainkban az incidensek, mint azt a statisztikákból láthattuk, már másfajta módon jelennek meg, bár hazai és vendég szurkolók közötti összetűzések is újfent gyakoribbakká váltak. A lelátói erőszak elleni harc elsődleges eszközévé mára a folyamat megértése, a kommunikáció és az innovatív biztonsági megoldások váltak (Lippai, et al., 2022, p. 107). A következőkben néhány felmerült megoldási javaslatot mutatok be, összefoglalva előnyeiket és esetleges hátrányaikat.

7.1. Szituációs bűnmegelőzés

A szituációs bűnmegelőzési módszerek közül a futballstadionokban többet is lehet alkalmazni. A szituációs bűnmegelőzés *„egy olyan megelőző szemlélet, amely nem a társadalom és intézményei jobbítására törekszik, hanem csak a bűnalkalmakat kívánja korlátozni. (...) Azoknak a bűnalkalom-csökkentő intézkedéseknek a gyűjtőfogalma, amelyek (1) a bűnözés speciális formáira irányulnak, (2) a közvetlen környezet célzott és folyamatos ellenőrzését, tervezését és alakítását valósítják meg (3) annak érdekében, hogy az elkövetők jelentős része számára növeljék a bűnelkövetéshez szükséges erőfeszítést és kockázatot, illetve technikák csökkentsék a bűncselekményekkel járó előnyöket* (Clarke, 1992).” A szituációs bűnmegelőzés akkor működik hatékonyan, ha a potenciális célpontok megfelelően védettek, az elkövetési eszközök ellenőrzöttek és a potenciális bűnelkövetők megfelelő magatartáskontroll alatt állnak. Cornish és Clarke tipológiája alapján az elkövetéshez szükséges erőfeszítés növelése a célpontnehezítés eszközével élve például a hazai és vendég szurkolókat elválasztó kerítés, mint fizikai akadály, valamint a bejutás akadályozása elektronikus beléptetőrendszerrel már jól

bevett módszerek. Ezen felül kockázatok növelése a kiépült kamerarendszerrel, valamint a provokáció veszélyének csökkentése konfliktushelyzetek kizárásával csakugyan ismert gyakorlat (Cornish, et al., 2003). Azonban ezek a gyakorlatok mára módosításra szorulnak a kutatásom alapján.

Kerítés letakarása

Korábban már megemlítettem, hogy a mérkőzéseken kollektív identitások szimbolikus küzdelme zajlik. Ez a szimbolizmus azonban azzal válik valósággá, hogy a két szurkolótábor egy térben helyezkedik el, így az összetartozás, közös identitás érzése felerősödik, amely a tömeglélektan hatására még tovább erősödik. Mivel a hazai és vendék szektorok óhatatlanul egymás szomszédságában helyezkednek el, ez a terület kiemelt kockázattal bír (Lippai, et al., 2022, p. 110).

Kifejezetten új módszernek tekinthető a hazai és vendég szurkolókat elválasztó kerítés letakarása. 2022 augusztusában az angol első osztályban a West Ham alkalmazta először a módszert, amelynek a célja az, hogy a két szurkolótábor ne lássa egymást, így csökkentve a feszültséget, illetve annak esélyét, hogy verekedés alakuljon ki. Az angol stadionok kialakítására jellemző, hogy a két szurkolótábor között nincsen fizikai akadály, csupán a biztonsági személyzet, így az újításnak köszönhetően valóban a minimálisra csökkent annak az esélye, hogy fizikai erőszak alakuljon ki a két tábor között.

Véleményem szerint ez a módszer megfelel arra a célra, hogy a kockázatot minimalizáljuk, illetve nem olyan radikális eszköz, mint a vendég szurkolók kizárása. Hozzá kell tenni azonban, hogy az átláthatatlan fizikai akadály önmagában nem szünteti meg az egyéb provokációkat, illetve tárgyak dobálását. A West Ham esetében például beszámolók bizonyítják, hogy a dobálások folytatódtak (Vurley, 2022).

Térelválasztó háló

Ennek a problémáját orvosolja a tetőszerkezet, valamint a szektorok között kifeszített háló, amely megakadályozza a nagyobb tárgyak átdobását. A háló egyik előnye, hogy tűzálló anyagból készül, így a pirotechnikai eszközök nem tesznek benne kárt. Továbbá könnyen átalakítható, így megoldható, ha csak kiemelt kockázatú mérkőzéseken kívánják alkalmazni. A megoldás elterjedt már a német, svéd és holland stadionokban, azonban például Angliában nem jellegzetes (Cass, 2022). Véleményem szerint a háló által védett területet nemcsak a kapu mögötti szektorokra, illetve a vendég szektorra kell kiterjeszteni (a maximális biztonság

érdekében dupla hálót is érdemes lenne kifeszíteni), hanem a szögletzászló mögötti területre is, annak érdekében, hogy a játékosokat se érhesse támadás.

Ugyan nyilvánvaló, hogy a háló nem alkalmas megakadályozni a kisebb tárgyak, így különösen az aprópénz, öngyújtó bedobását, de ártalomcsökkentő hatása vitathatatlan, illetve költsége is alacsony, jelenléte pedig nem képez vizuális akadályt a nézők számára a tapasztalatok szerint.

Biztonsági személyzet képzése

Hatalmas problémát jelent Franciaországban, hogy a koronavírus-járvány hatására a képzett biztonsági személyzet nem tért vissza a szakmába, így a tapasztalat nélküli személyzet nem volt képes a tömegkontrollra. A sportrendezvények szervezése és biztonságának menedzselése komoly szakértelmet igényel és fontos a szakirányú képességek fejlesztése. A szakmai továbbképzés, nemzetközi szinten történő tapasztalatcsere a biztosítást végzők között kiemelt fontosságúvá kell válnia az elkövetkezendő időkben.

Jarosław Struniawski lengyel szakértő szerint, a rendőrség részéről is megújulás szükséges a megnövekedett huliganizmus miatt. Az új „integrált rendőrségi filozófiához” kapcsolódik a párbeszéd, a de-eszkaláció, és az elszántság. A lehető legnagyobb fokú biztonság érdekében használni kell a legújabb technológiákat, így a drónokat, illetve az arc-és mozgásfelismerő rendszereket. Megoldási javaslatához hozzá tartozik az állampolgári jogok maximális tiszteletben tartása, ezzel növelve a közvélemény elfogadását. A koncepció a mérkőzések biztosításában részt vevők kompetenciájára épít, amelyhez elengedhetetlen a készségek fejlesztése, az információk hatékony áramlása (Struniawski, 2020).

A 2022-es Párizsban megrendezett Bajnokok Ligája döntőn például az is hozzájárult a kialakult zavargásokhoz, hogy a helyi rendőrség nem tudott angolul kommunikálni a liverpooli szurkolókkal (William, 2022). Ezt a problémát könnyen lehet orvosolni a rendőrség nemzetközi együttműködésével, amelynek napjainkban gyakorlatilag nincsen akadálya. További kritika az eset kapcsán a rendfenntartók felé, hogy volt megfelelő a hatáskörök megosztása. A The Athletic cikke szerint a rohamrendőrök irányították a tömegkontrollt (crowd management), azonban nem rendelkeztek az ehhez elengedhetetlen a megafonnal. Ennek a szervezetlenségnek az oka abban keresendő – Ronan Evain, a Football Supporters Europe ügyvezetője szerint – hogy a rendőrségnek és a biztonsági személyzetnek nincs elég tapasztalata nagyobb tömegű mérkőzések biztonságos megrendezéséhez (William, 2022). Ez a jelenség felvet egy következő megoldási javaslatához.

Kiemelt kockázatú meccseken vendég szurkolók kizárása

A legradikálisabb megoldás valószínűleg a vendég szurkolók mérkőzésekről való kizárása. Ezt a megoldást csak a valóban veszélyes esetekben szokták alkalmazni, a kutatási területeken belül a Feyenoord-Ajax mérkőzés ilyen, illetve Franciaországban gyakorlatilag az összes jelentősebb rangadó (PSG–Marseille, Lyon–Saint-Étienne) (Vendégszektor, 2021, p. 44). Ennek a pozitív következménye, hogy az összetűzés esélye – legalább a mérkőzés napján – a két szurkolótábor között a nullára csökken. Negatív hatásként azonban megjelenik, hogy a rendfenntartók elvesztik a gyakorlatukat a nagyobb és veszélyesebb tömeg feletti ellenőrzésében. Továbbá negatívumként jelenik meg, hogy ezzel a rendőrség azt a benyomást kelti, hogy nem képes nagyobb kockázatú események biztosítását ellátni (William, 2022). A szurkolók körében pedig a viktimizáció és az elnyomottság érzete erősödik, amely feszült viszonyhoz vezet köztük, a klubok és a hatóságok között.

7.2. Közösségi bűnmegelőzés

A társadalmi kontroll elméletek története az 1950-es évekből származik és összekapcsolódik a jóléti állammal. Lényegét tekintve az elkövetőkre fókuszál, a bűnözést a deviancia, a társadalmi dezorganizáció megjelenésének tekinti. A jóléti állam válságát követően a megoldás főként a célzott programok és szakpolitikák váltak (Gönczöl, 2006, pp. 314-315). Ilyen célzott projekt a Németországból eredő „Fanprojekt”. Ez a koncepció a közösségi bűnmegelőzések közé tartozik, amely olyan prevenciós törekvés, ami *„a közösségi erőforrások felhasználásával és a közösség tagjainak bevonásával fogalmaznak meg helyi szintű válaszokat helyi kriminalitási problémákra* (Borbíró, 2016, p. 1359).” A projekt 1981-ből ered, amikor egy szurkoló halálát okozta egy incidens, a hatóságok a rendőri fellépés helyett más eszközt kerestek. A projekt lényege, hogy szociális munkások segítenek problémás szurkolóknak pozitív életútra terelés érdekében, így segítve a politikai extrémítások leküzdését, és a pozitív szurkolói környezet kialakításában. Ez a szolgáltatás rendszeresen megtalálható a stadionok környékén meccsnapokon, valamint rendszeres csoporttalálkozókat és más eseményeket is szerveznek (Fanprojekte, 2022). Mindezen felül a szociális munkások közvetítő szerepet töltenek be a rendőrség, a klubok és a szurkolók között (Koordinationsstelle Fanprojekte, 2012).

Ilyen nagy humán erőforrás igényű munka akkor célszerű, ha valóban nagy társadalmi problémát okoz egy jelenség. Véleményem szerint a futballhuliganizmus – különösen Franciaországban – elérte azt a társadalomra való veszélyességi szintet, hogy ehhez a megoldást kell alkalmazni. Különösen fontos ez a párbeszéd, mivel kritikák szerint Franciaországban az a

probléma egyik kiváltó oka, hogy a klubok, szurkolók és a rendőrség között megszűnt a bizalom és egyik félnek sem áll érdekében bármit is tenni a probléma kezelésére.

Alkoholtilalom

Az Angliában bevett teljes alkoholstop felmerülhet, mint megoldás. Azonban a szigetországban tapasztalt erőszak növekedése nem támasztja alá azt az elképzelést, miszerint az alkoholfogyasztás tiltása megállítaná az erőszakot. Ellenkezőleg, ebben az esetben más, helyettesítő termékek fogyasztása fog jellemzővé válni, mint Anglia esetén a kokainfogyasztás. Továbbá bemutatott esetek jellemzően előre eltervelten és kiemelkedő szervezettség mellett valósultak meg, különös tekintettel a Nizza–Köln illetve a Marseille–Frankfurt incidensre, amelyek arra engednek következtetni, hogy az elkövetők nem alkoholos befolyásoltság mellett követték el tetteiket.

Külön meg kell jegyezni a rendőrség fellépésének módját. Kutatásom során több esetben is tapasztalta, hogy a rendőrség erőfölényével és hatalmával visszaélve a szurkolókkal szemben aránytalanul agresszívan és provokatívan lép fel. 2018. október 27-én a Cottbus-Jena meccs után az államason a rendőrök több nőt a hajuknál fogva rángattak (Hooligans TV, 2018). 2018. november 4-én 300 Sankt Pauli szurkolót tartottak a rendőrök fogva egy állomás hét órán keresztül élelem és mosdó nélkül (Tamsut, 2019). 2018. november 11-én a Benfica-Ajax meccsen egy rohamrendőr előzmények nélkül mellbe vágott gumibottal egy magányosan üldögélő holland szurkolót. 2019-ben egy földön fekvő Dortmund szurkolót rúgott fejbe egy rendőr Gelsenkirchenben és törte el az állát (Tamsut, 2021).

Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a szurkolók körében magas a viktimizáció érzése, amely tovább növeli az szurkolói erőszak jelenlétét. Az sem elhanyagolható tényező, hogy a rohamrendőrök védőfelszerelése és tömegoszlató eszközei olyan erőfölényt jelentenek, amely ellen a futballhuligánok is veszélyesebb eszközökhöz nyúlnak. Erre példa a pirotechnikai eszközök, tűzijátékok, botok, amelyek egyre nagyobb teret kapnak a futballhuliganizmus terén.

A rendőri túlkapások elleni védelem legfőbb eszköze az elszámoltathatóság és a rendőrök jogi felelősségre vonása lehet. Ennek érdekében Németországban úgynevezett Fanhilfe csoportok alakultak, amelyek jogi segítségnyújtást kínálnak (Tamsut, 2021). Ezen felül az UEFA is fenntart ingyenes jogi tanácsadó szolgáltatásokat (UEFA, 2022).

8. Összefoglalás

A kutatásomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy nőtt-e a footballhuliganizmus Nyugat-Európában a koronavírus-járvány után. A dolgozatban a footballhuliganizmus fogalmát olyan cselekményekre alkalmaztam, amelyeket csoportosan, erőszakosan, célzottan személy ellen követtek el. A földrajzi lehatároltság területét hat országra; Franciaországra, Németországra, Angliára, Olaszországra, Hollandiára és Svédországra szűkítettem. Primer kutatásom keretében 2018 január 1. és 2022 október 30. között a tartalomelemzés módszerével footballhuliganizmussal foglalkozó internetes platformok tartalmát elemeztem. Ennek során 208 eseményt tártam fel, amely megfelelt a fogalomi meghatározásnak. Az eseményeket öt ismérv szerint vizsgáltam (meccs típusa, esemény résztvevői, helyszíne, időpontja és az elkövetés módja).

A kutatási kérdésre az adatelemzésem alapján egyértelműen az a válasz, hogy nőtt a footballhuliganizmus mértéke Nyugat-Európában. Ez a jelenség megfelel a klasszikus társadalmi struktúra és kontrollelméletek bűnözésre vonatkozó feltevéseire. A járvány és a korlátozások nagymértékű feszültséget okoztak a társadalomban, amely így a footballmérkőzéseken tör a felszínre. Megállapítottam továbbá, hogy a növekedés minden országban megfigyelhető volt, azonban nem azonos mértékben. Németországban közel azonos mértéket mutat, mint 2018-ban, míg Franciaországban kiemelkedően nőtt. Ezeknek a különbségeknek az oka, hogy megjelennek egyes országspecifikus motívumok. Ez a Franciaország esetében az, hogy a jól képzett, tapasztalt biztonsági személyzet nem tért vissza szakmájában a korlátozások feloldását követően.

A megváltozott társadalmi körülmények miatt a stadionok biztonságának megőrzése érdekében változtatásra van szükség. Erre kettő, egymást nem kizáró, inkább megerősítő út áll rendelkezésre. Az egyik a szituációs bűnmegelőzés módszere, amely a bűnalkalmat igyekszik megelőzni. Erre nyújt megoldást a hazai és vendég szektorokat elválasztó kerítés vagy műanyag fal nem átlátható anyaggal való helyettesítése, letakarása. Ezzel két szurkolótábor közötti konfliktuslehetőség csökkenni fog. Tovább csökkenti a konfliktusok lehetőségét, hogy a tetőszerkezet és a szektorok vagy a pálya közé elhelyezhető térelválasztó háló. Ennek célja az eldobott tárgyak, különösen a pirotechnikai eszközök felfogása. Utóbbi már bevett gyakorlat a stadionokban, azonban a növekvő esetszám miatt célszerűnek tartom, hogy a hazai és vendég szektorok közé dupla hálót helyezzenek el. A másik megoldás a közösségi bűnmegelőzés módszertanát követve a német mintájú „Fanprojekt” nemzetközi elterjesztése. A megoldás az elkövetőre fókuszál, szakértők bevonásával igyekszik a problémával küzdő szurkolókat.

Forrásjegyzék

- UEFA Appeals Body (2022). *Decision of 19 April 2022*. Online: https://editorial.uefa.com/resources/027a-1651a7bbad45-6819cddd6d56-1000/website_ab_35490_a.pdf Utolsó elérés: 2022.10.31.
- Antal D., 2009. *A futball-huliganizmus sportizációja*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- Balázs G., 2007. Az ultra mint társadalmi jelenség. *Replika*, 62 . kötet, pp. 169-181.
- Bérces V., 2017. A futball-huliganizmus visszaszorításának jogi eszköztára. *Jogelméleti Szemle*, 1. kötet, pp. 2-20.
- Borbíró A., 2016. bűnmegeleőzőési politika. In: Borbíró A., Gönczöl K, Kerecsi K. & Lévay M., (szerk.) *Kriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer, pp. 1336-1382.
- Bourdieu, P., 2002. Társadalmi tér és szimbolikus tér. A gyakorlati észjárás. *A társadalmi cselekvés elméletéről*. Budapest: Napvilág.
- Brantingham, P. J. & Brantingham, P. L., 2008. Crime pattern theory. In: R. Wortley & L. Mazerolle, szerk. *Environmental Criminology and Crime Analysis*. Devon: Willan, p. 78–93.
- Brody, E. B. 1986, Kulturális, szimbolikus és értékelemek a deviáns magatartás társadalmi etiológiájában. In: B. Pethő, szerk. *Pszichiátria és emberkép*. Budapest: Gondolat.
- Bromberger, C., 1995. Football as World-View and as Ritual. *FCS*, VI. kötet, p. 293–311.
- Cass, S., 2022. *Mail Online*. Elérhető: <https://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2245826/How-netting-work-stop-coin-throwing-pitch-invasions-Premier-League.html> Utolsó elérés: 2022. 10. 25.
- Clarke, R. V., 1992. *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. Albany, New York: Harrow & Heston.
- Cohen, A., 1955. *Delinquent Boys*. London: Free Press.
- Cornish, Derek, B. & Clarke , R. V., 2003. Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A Reply to Wortley’s Critique of Situational Crime Prevention. In: *Theory for Practice in Situational Crime Prevention: Crime Prevention Studies*. Monsey, New York: Criminal Justice Press, pp. 151-196.
- Crowther, N. B., 1996. Sports Violence in the Roman and Byzantine Empires: A Modern Legacy?. *The International Journal of the History of Sport*, 13(3), p. 445.

Doyle, P., 2022. *The Guardian*. Elérhető:

<https://www.theguardian.com/football/2021/nov/27/ligue-1-supporters-disorder-violence>

Utolsó elérés: 2022. 10. 30.

Dunning, E., 1988. *The Roots of Football Hooliganism: An Historical and Sociological Study..*

London: Routledge & Kegan Paul.

Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J., 1986. Spectator Violence at Football Matches:

Towards a Sociological Explanation. *The British Journal of Sociology*, 37(2), pp. 221-244.

Dutch News, 2022. *Rising football hooliganism needs to be tackled, warns Dutch FA*. Elérhető:

<https://www.dutchnews.nl/news/2021/10/rising-football-hooliganism-needs-to-be-tackled-warns-dutch-fa/>

Utolsó elérés: 2022. 10. 30.

Elias, N. & Dunning, E., 1986. Folk Football in Medieval and Early Modern Britain. In: *Quest*

for Excitement. Oxford: Blackwell.

Fanprojekte, K., 2022. *Koordinationsstelle Fanprojekte*. Elérhető: [https://www.kos-](https://www.kos-fanprojekte.de/index.php?id=102)

[fanprojekte.de/index.php?id=102](https://www.kos-fanprojekte.de/index.php?id=102) Utolsó elérés: 2022. 10. 25.

Gönczöl, K., 2006. A bűnözés társadalmi reprodukciója, a deviancia-kontroll, társadalmi

bűnmegeleőzés. In.: (szerk.). In: Gönczöl K, Kerecsi K., Korinek L., & Lévy M., (szerk.)

Kriminológia, Szakkriminológia. Budapest: Wolters Kluwer, pp. 314-315.

Hadas, M., 2003. *A modern férfi születése*. Budapest: Helikon Kiadó.

Hadas, M. & Karády, V., 1995. Futball és társadalmi identitás. *Replika*, 17-18. kötet, pp. 89-

119.

Hirschi, T., 1969. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.

Holt, R., 1989. *Sport and the British – A Modern History*. Oxford: Clarendon Press.

Home Office: Official Statistics, 2022. *Football-related arrests and banning orders, England*

and Wales: 2021 to 2022 season. [https://www.gov.uk/government/statistics/football-](https://www.gov.uk/government/statistics/football-related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season/football-related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season)

[related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season/football-](https://www.gov.uk/government/statistics/football-related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season/football-related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season)

[related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season](https://www.gov.uk/government/statistics/football-related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season/football-related-arrests-and-banning-orders-england-and-wales-2021-to-2022-season)

Hooligans TV, 2018. *Hooligans TV*. Elérhető:

<https://www.facebook.com/watch/?v=279576362676220> Utolsó elérés: 2022. 10. 29.

Hooligans TV, 2022. *Hooligans TV*. Elérhető:

<https://www.facebook.com/watch/?v=332990248877069> Utolsó elérés: 2022. 10. 31.

Hooligans TV, 2022. *Hooligans TV*. Elérhető:

<https://www.facebook.com/watch/?v=3300425920190329>

Utolsó elérés: 2022. 10. 31.

- Hooligans TV, 2022. *Hooligans TV*. Elérhető: <https://www.facebook.com/HooligansTV.eu/videos/524008339144870> Utolsó elérés: 2022. 10. 31.
- Jennings, L., 2022. „*It's a societal problem*”. *Hooliganism in French Football*. Elérhető: <https://www.otbsports.com/soccer/its-a-societal-problem-football-hooliganism-in-french-football-auclair-1297922> Utolsó elérés: 2022. 10. 31.
- Koninklijke Nederlandse Voetbalbond, 2022. *Statement Betaald Voetball*. <https://www.knvb.nl/nieuws/organisatie/berichten/65171/statement-betaald-voetbal>
- Koordinationsstelle Fanprojekte, 2012. *Koordinationsstelle Fanprojekte*. Elérhető: http://www.kos-fanprojekte.de/fileadmin/user_upload/materialien/Archiv/Auf_Augenh%C3%B6he_2012.pdf Utolsó elérés: 2022. 10. 25.
- Korinek, L., 2006. A XX. század kriminológiai elméletei. In.: 97.o.. In: Gönczöl K., Kerecsi K., Korinek L. & Lévy M., (szerk.) *Szakkriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer, pp. 71-155.
- Lewis, R., 1996. Football Hooliganism in England before 1914: A Critique of the Dunning Thesis.. *The International Journal of the History of Sport*, 13. kötet, pp. 313-314 .
- Lippai, Z., Tóth, N. Á. & Uricska, E., 2022. Excerpts on football hooliganism. *Belügyi Szemle*, pp. 107-122.
- Lord Justice Taylor, 1990. *The Hillsborough Stadium Disaster*.: Home Office.
- Nagy, L. T., 2006. A futballhuliganizmus jellemzői és helyzete hazánkban. In: I. Ferenc, szerk. *Kriminológiai Tanulmány 43.*. Budapest: OKRI, pp. 117-136.
- Nagy, L. T., 2007. A magyarországi futballhuliganizmus ténykutatása. In: V. György, szerk. *Kriminológiai tanulmányok*. Budapest: OKRI, p. 154–189.
- Nagy, L. T., 2016. Az ustawka és büntetőjogi megítélése . In: Virág Gy., szerk. *Kriminológiai tanulmányok*. Budapest: OKRI, pp. 168-181.
- Nagy, S., 2000. Agresszió és sport. *Belügyi Szemle*, 7–8. kötet, p. 151.
- Pataki, F., 2001. Tömeg és bűnözés. *Belügyi Szemle*, 7-8. kötet, p. 21–31.
- Pilz, G. A., 2019. Fußballfankulturen und Gewalt – Wandlungen des Zuschauerverhaltens: Vom Kutfan und Hooligan zum postmodernen Ultra und Hooltra.. *Fachinfoführer Sport*. .
- Póczik, S., Sárk, E., Vass, P. & Bolyky, O., 2021. A COVID-19 pandémia egyes kriminológiai aspektusai . 2021/3. 389.o.. *Belügyi Szemle*, 3. kötet, pp. 375-396.

- Podaliri, C. & Balestri, C., 1998. The Ultra`s, racism and football culture in Italy. In: A. Brown, szerk. *Fanatics! Power, Identity and Fandom in Football*. London and New York: Routledge.
- Podoletz, L., 2019. Környezeti kriminológia. In: A. Borbíró, K. Gönczöl, K. Kerezsi & M. Lévy, szerk. *Kriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer, pp. 233-253.
- Polizei Nordrhein Westfalen, 2022. *Zentrale Informationsstelle Sporteinsätze. Jahresbericht Fußball Saison 2021/22*, https://polizei.nrw/sites/default/files/2022-09/ZIS-Jahresbericht%202021_2022.pdf
- Polizei Nordrhein-Westfalen, 2020. *Zentrale Informationsstelle Sporteinsätze. Jahresbericht Fußball Saison 2019/20* , Elérhető: <https://polizei.nrw/sites/default/files/2020-11/Z-201012-1%28ZIS-Jahresbericht%202019-2020%2C%20final%20-%20Stand%2012.10.2020%29.pdf>. Utolsó elérés: 2022. 10. 30.
- Polizei Nordrhein-Westfalen, 2021. *Zentrale Informationsstelle Sporteinsätze. Jahresbericht Fußball Saison 2020/21*, Elérhető: https://lzp.d.polizei.nrw/sites/default/files/202110/ZIS_Jahresbericht_2020_2021_1.pdf Utolsó elérés: 2022. 10. 30.
- Readhead, S., 1997. Post Fandom and the Millenial Blues. The Transformation of Soccer Culture.. London, New York: Routledge.
- Rijksoverheid , 2022. Incidentevaluatie van de ongeregeldheden in seizoen 2021-2022
- Roversi, A. & Balestri, C., 2000. Italian Ultras Today: Change or Decline?. *European Journal on Criminal Policy and Research*, VIII. kötet, pp. 183–199.
- Rumsby, B., 2022. *The Telegraph*. Elérhető: <https://www.telegraph.co.uk/football/2022/09/22/football-crime-rise-west-ham-united-worst-alarming-figures-show/> Utolsó elérés: 2022. 11. 01.
- Silva & Cavanaugh, 1980. Spectator perceptions of fan misbehavior. An additudinal inquiry.. In: *sychology of motor behavior and sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Skilbeck, J., 2020. *goal.com*. Elérhető: <https://www.goal.com/en/news/bundesliga-reveals-plans-for-supporters-return-including-bans-on-/1ie7nia3jiokm10pls3seqqgnl> Utolsó elérés: 2022. 10. 31.
- Spaaij, R., 2007. Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: A critique – More specificity and less generality. *The International Journal*, 24(4), pp. 411-431.
- Spaaij, R., 2007. Football Hooliganism in the Netherlands: Patterns of Continuity and Change. *Soccer & Society*, 8(2-3), pp. 316-334.

- Spaaij, R., 2007. Football Hooliganism in the Netherlands: Patterns of Continuity and Change. *Soccer & Society*, 8(2-3), pp. 316-334.
- Stickle, B. & Felson, M., 2020. Crime Rates in a Pandemic: The Largest Criminological Experiment in History. *American Journal of Criminal Justice*, pp. 525-536.
- Struniawski, J., 2020. The Safety Concept for Football Matches. *InternalSecurity*, 12(2), p. 41–54..
- Szabó, J., 2003. A siker parazitái. A futballhuliganizmus szociológiája és lélektana. *Valóság*, 46 (7), pp. 16-46.
- Szegedi, P., 2011. A futballmező. Kísérlet az 1945 előtti magyar labdarúgószféra történeti-szociológiai elemzésére. *Sic Itur ad Astra*, 62. kötet, p. 123.
- Tamsut, F., 2019. Politicians, police on collision course with Germany's fans. *DW*. Elérhető: <https://www.dw.com/en/politicians-police-on-collision-course-with-germanys-football-fans/a-47186470>. Utolsó elérés: 2022. 10. 31.
- Tamsut, F., 2021. Fan rights: Police databases, surveillance and civil rights. *DW*. Elérhető: <https://www.dw.com/en/fan-rights-in-germany-police-databases-surveillance-and-civil-rights-protests/a-58907981>. Utolsó elérés: 2022. 10. 30.
- Tamsut, F., 2021. The legal collectives that help fans fight their case *DW*. Elérhető: <https://www.dw.com/en/the-legal-collectives-that-help-german-football-fans-fight-their-case/a-49647063> Utolsó elérés: 2022. 10. 31.
- Taylor, I., 1971. 'Football Mad: A Speculative Sociology of Football Hooliganism'. In: Dunning, E. (szerk). *The Sociology of Sport*. London: Frank Cass.
- Taylor, I., 1971. 'Soccer Consciousness and Soccer Hooliganism'. In: Cohen, S. (szerk.) *Images of Deviance*. Harmondsworth: Penguin.
- Thurlow, R., 1987. *Fascism in Britain: A History, 1918–1985*. Oxford: Blackwel.
- Tóth, N. Á., 2018. *Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- UEFA Appeals Body Decision of 19 April (2022).
- UEFA Control, Ethics and Disciplinary Body Meeting. Meeting of 8 June (2022).
- UEFA, 2022. *Pro Bono Counsels*. Elérhető: <https://disciplinary.uefa.com/pro-bono-counsel/> Utolsó elérés: 2022. 10.30.
- ultrastifo.net, 2007. *Who is ultra?* Elérhető: <https://www.ultras-tifo.net/news/13-ultras.html> Utolsó elérés: 2022. 10. 22.
- Végh, J., 2001. A futballhuliganizmus pszichológiai kérdései.. *Belügyi Szemle*, 12. kötet, pp. 36-37.

- Vendégszektor, 2019. Oroszlánok Münchenben. A TSV 1860 tábora. *Vendégszektor*, VII. kötet, pp. 45-60.
- Vendégszektor, 2021. Rotterdami fanatizmus. Interjú a Staantrubune főszerkesztőjével. *Vendégszektor*, XIII. kötet, pp. 40-55.
- Vendégszektor, 2022. Gazetta Ultra'. Interjú a francia ultrafanzone főszerkesztőjével. *Vendégszektor*, XVI(01), pp. 46-64.
- Vurley, C., 2022. West Ham create giant barrier to block home and away fans - but it immediately backfires *Daily Star*. Elérhető: <https://www.dailystar.co.uk/sport/football/west-ham-barrier-london-stadium-27689486>
Utolsó elérés: 2022. 10. 22.
- William, T., 2022. 'They build an image of the enemy' – France's struggles to police football fans *The Athletic*. Elérhető: <https://theathletic.com/3348240/2022/06/05/champions-league-french-police-football-fans/>
Utolsó elérés: 2022. 10. 25.
- Wortley, R., 2008. Situational precipitators of crime. In: R. Wortley & L. Mazerolle, szerk. *Environmental Criminology and Crime Analysis*. Devon: Willan, p. 48–69.

Ábrajegyzék

1. ábra Összes esetszám/év.....	20
2. ábra Események változása Franciaországban.....	25
3. ábra Események változása Angliában	29
4. ábra Események változása Olaszországban	30
5. ábra Események változása Svédországban	34

Táblázatjegyzék

1. táblázat Összes esetszám/év	20
2. táblázat Stadionon belüli esetek száma és aránya	21
3. táblázat Nemzetközi mérkőzések száma és aránya	21
4. táblázat Az Európa Konferencia Liga hatása a nemzetközi mérkőzések számára és arányára	22

5. táblázat Franciaország adatai	24
6. táblázat Stadionon belüli események száma és aránya Németországban.....	25
7. táblázat Németország adatai.....	26
8. táblázat Rendfenntartókkal való és alsóbb osztályú események száma és aránya Angliában	27
9. táblázat Anglia adatai	28
10. táblázat Eszközhasználat száma és aránya Olaszországban.....	29
11. táblázat Olaszország adatai	30
12. táblázat Nemzetközi események száma és aránya Hollandiában.....	31
13. táblázat Hollandia adatai	32
14. táblázat Svédország adatai.....	34

A kutatás során készített adatbázis elérhető: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1nIEr-pT4KgUyqmNJ-OY7Tz399dydkiJRTBI3sGCgUY0/edit?usp=sharing>